

VIHKO 02

ÖLJYNTORJUNTAORGANISAATION JÄRJESTÄYTYMINEN JA HENKILÖSTÖHALLINTO

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Kymenlaakson
pelastuslaitos

Itä-Uudenmaan
pelastuslaitos

Helsingin kaupungin
pelastuslaitos

Länsi-Uudenmaan
pelastuslaitos

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

RAJAVARTIOLAITOS
GRÄNSBEVAKNINGSVÄSENDET
FINNISH BORDER GUARD

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

XAMK KEHITTÄÄ 133

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU

KOTKA 2021

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Graafinen suunnittelu ja taitto: Entra Marketing Oy

Paino: Grano Oy

Kannen kuva: J. Halonen

ISBN: (nid.) 978-952-344-298-6

ISBN: (PDF) 978-952-344-299-3

ISSN: 2489-2467 (nid.)

ISSN: 2489-3102 (PDF)

VIHKO 02

ÖLJYNTORJUNTAORGANISAATION JÄRJESTÄYTYMINEN JA HENKILÖSTÖHALLINTO

Tässä manuaalin vihkossa käsitellään suuren alusöljyvahingon torjuntaorganisaation rakennetta ja tehtäväkuvia. Lisäksi kuvataan vapaaehtoisten ja urakoitsijoiden osallistumista sekä lisätyövoiman rekrytointia. Torjuntaorganisaatio rakennetaan öljyvahingon laajuuden ja vahingon ominaispiirteiden perusteella, ja se myös muuntuu torjunnan vaiheiden edetessä. Öljyvahingon torjunnan organisoiminen vaatii siten jatkuvaa torjuntaorganisaation päivittämistä ja muuttuviin tilanteisiin soveltuvien ratkaisujen löytämistä.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	6
1 JOHDANTO.....	7
2 SUUREN ALUSÖLJYVAHINGON TORJUNTAAN OSALLISTUVAT TAHOT.....	8
2.1 Pelastusviranomaiset öljyntorjunnassa	8
2.2 Alusöljyvahinkojen torjuntaan osallistuvat muut viranomaiset.....	8
2.3 Virka-apuviranomaiset.....	9
2.4 Yritykset.....	9
2.5 Vahingosta vastuullinen ja vakuutusyhtiö.....	10
2.6 Kansainväliset toimijat.....	10
2.7 Vapaaehtoiset	12
3 TEHTÄVÄT JA TYÖNKUVAT ALUSÖLJYVAHINGON TORJUNNASSA.....	14
4 ESIMERKKI ÖLJYNTORJUNTA-ORGANISAATION JÄRJESTÄYTYMISESTÄ	17
5 HENKILÖSTÖHALLINTO JA REKRYTOINTI	21
5.1 Rekrytointistrategia.....	22
5.2 Rekrytointi ja työhönotto.....	23
5.3 Työsuhteen solmiminen	24
6 VAPAAEHTOISET ÖLJYNTORJUNNASSA.....	26
6.1 Vapaaehtoiset valmiussuunnitelmissa.....	26
6.2 Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät.....	27
6.3 Vapaaehtoisten hälyttäminen	28
6.4 Viranomaisten ja vapaaehtoisten yhteistoiminnan rajapinnat öljyn rantakeräyksessä.....	28
7 ULKOPUOLISET PALVELUNTUOTTAJAT OSANA ÖLJYNTORJUNTAORGANISAATIOTA	30
7.1.Urakoitsijan valinta.....	30
7.2 Vastuu urakoitsijan toiminnasta ja mahdollisista vahingoista.....	30
7.3 Alihankkijoiden työntekijöiden koulutus	31
8 HENKILÖSTÖHUOLTO.....	32
8.1 Henkilöstöhuollon organisointi.....	32
8.2.Torjuntatyöntekijöiden motivointi.....	33

LISÄTIETOA	35
TOK 02A HNS-velvoitteet.....	36
TOK 02B Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät.....	39
TOK 02C Muistilista viranomaiselle vapaaehtoisten kutsumisesta	40
TOK 02D Henkilöstöhallinto ja rekrytointi.....	41

TIIVISTELMÄ

- Öljyntorjunta on pelastustoimintaa. Pelastuslain 29.4.2011/379 (ja lain pelastuslain muuttamisesta 1353/2018) mukaan öljyonnettomuuden pelastustoiminnasta eli öljyntorjunnasta vastaavia viranomaisia ovat pelastuslaitokset ja Rajavartiolaitos. Lisäksi laissa on mainittu velvoite kutsua ympäristönsuojelun asiantuntija ja öljy- ja kemikaalivahinkojen torjuntaa varten perustettavaan johtoryhmään tai vähintään varata ympäristöasiantuntijalle tilaisuus tulla kuulluksi tilanteessa, jossa pelastustoimintaan osallistuu usean toimialan viranomaisia.
- Öljyvahinkojen jälkitorjunnan yleinen ohjaus, seuranta ja kehittäminen kuuluu ympäristöministeriölle, kunta vastaa tarvittaessa jälkitorjunnasta (Pelastuslaki 111. a §). Pelastuslaitos vastaa myös jälkitorjunnan johto- ja koordinoitavista, mikäli kunnat ja pelastuslaitos ovat näin keskenään sopineet.
- Alusöljyvahingon tapahduttua torjuntatyöt käynnistyvät välittömästi viranomaisten resurssein. Samanaikaisesti käynnistyvät suuren torjuntaorganisaation ennakkoon suunnitellut toimenpiteet ja organisaation kokoaminen.
- Lähtökohtana organisaatiomallin suunnittelussa pidetään sitä, ettei suurikaan öljyvahinko saa merkittävästi heikentää muuta palo- ja pelastustoimen valmiutta.
- Lisätyövoiman rekryointitarve syntyy siksi, että rannanpuhdistustyö voi kestää kuukausia tai vuosia eikä pelastusviranomaisten omaa henkilöstöä voida pitää suorittavassa rannanpuhdistustehtävissä näin kauan. Johtovastuu sen sijaan säilyy pelastusviranomaisilla torjunnan lopettamispäätökseen asti.
- Hieno- ja viimeistelypuhdistukseen voidaan käyttää kunnan tai kaupungin palveluksessa muissa tehtävissä olevaa henkilöstöä, ostopalveluja tai vapaaehtoisia.
- Puhdistustyöntekijöiden kanssa voidaan sopia määräaikainen työsopimus, johon sovelletaan kunnallisen yleisen virka- ja työehtosopimuksen (KVTES) ehtoja.
- Puhdistustyöhön rekrytoitun henkilöstön työnantajana alueen pelastustoimi on vastuussa työlainsäädännön vaatimusten täyttämisen lisäksi muun muassa puhdistustyössä tarvittavien suojarusteiden ja tarvikkeiden hankinnasta.
- Alusöljyvahingossa torjuntaviranomainen johtaa tilannetta ja päättää alihankkijoista. Torjuntaviranomaisilla on oikeudellisia velvoitteita lopettaa sellainen alihankkijan toiminta, joka voi aiheuttaa turvallisuusriskejä tai lisävahinkoa.

Tämän vihkon lähteenä on käytetty SÖKÖ-hankkeissa tuotettua tietoa, jonka V. Estlander on päivittänyt keväällä 2020. Kansainvälistä apua koskeva osuus perustuu V. Estlanderin SÖKÖSuomenlahti-hankkeelle laatimaan selvitykseen *Host Nation Support – isäntävaltion tuki ulkomaiselle avuntuottajalle ympäristövahingossa* (2020). Vapaaehtoisten käyttöä on selvittänyt E. Rantavuo (2020). Vapaaehtoisia käsittelevässä osuudessa lähteenä on käytetty kansainvälisiä tutkimuksia ja oppaita IPIECAlta ja POSOW’lta, kansallista oppimateriaalia SPEKiltä ja WWF:ltä sekä hankkeen työpajoissa tuotettua materiaalia. Rekryointikanavia, työsuhdetta ja henkilöstön motivointia käsittelevät luvut pohjautuvat K. Luukkasen SÖKÖ II -hankkeelle laatimaan pro gradu -tutkielmaan *Henkilöstöressurssien organisointi suuren alusöljyvahingon torjunnassa* (2010).

Yhtenäisen ja entuudestaan tutun organisaation edut olisivat ilmeiset myös öljyntorjunnassa. On kuitenkin vaikea etukäteen määrittellä kansallisesti yhtenäistä rannikon ja rantatorjunnan torjuntaorganisaatiota torjuntatyön laajuuden, pitkäkestoisuuden ja runsaan organisaatiokirjon vuoksi. Myös toimintatavat ja resurssit poikkeavat toisistaan eri pelastustoimialueiden välillä. Lisäksi jo kertaalleen koottu organisaatio saattaa vahinkotilanteen edetessä muuttua. Torjunnan organisoiminen vaatiikin torjuntaorganisaation jatkuvaa päivittämistä ja muuttuviin tilanteisiin soveltuvien ratkaisujen löytämistä.

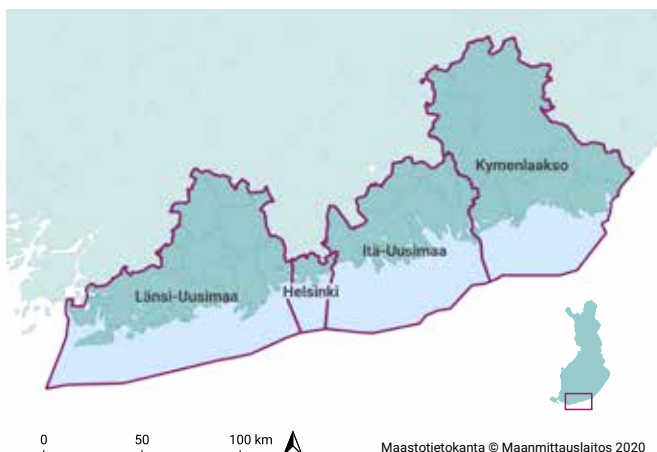
Suuren alusöljyvahingon torjunnasta tekee haastavan sen edellyttämä työvoiman määrä, eri toimijoiden runsaus ja toimintojen yhteensovittaminen. Aikaisempia kokemuksia laajamittaisesta, useamman pelastustoimen ja kunnan alueella samanaikaisesti tapahtuvasta torjuntatyöstä ei ole.

Suuren öljyvahingon torjuntatilanne on siten uusi kokemus lähes kaikille osallistujille, eikä yhteistyötä ehditä harjoitella kaikkien vahingontorjuntaan osallistuvien tahojen kanssa. Kaikilla torjuntaan osallistuvilla on kuitenkin yhteinen päämäärä: vahinkojen minimoiminen niin, että ihmisille, ympäristölle ja omaisuudelle aiheutuvat haitat jäisivät mahdollisimman vähäisiksi. Öljyn leviämisen rajoittaminen, likaantuneiden alueiden puhdistaminen lisävahinkoa aiheuttamatta ja öljyntyymisen vaikutusten minimoiminen niin vä-

häisiksi kuin mahdollista ovat kaikkien torjuntaan osallistuvien tavoitteena, vaikka organisaatioilla muutoin olisikin toisistaan poikkeavat prioriteetit.

Tässä manuaalin vihkossa torjuntaorganisaation rakenteita ja toimenkuvia on lähestytty pelastustoimen näkökulmasta ja niitä on luonnosteltu SÖKÖSuomenlahti-hankkeen viranomaisten kanssa. Näkökulma on rajattu koskemaan alusöljyvahingon rannikko- ja rantatorjuntaa, eikä siinä huomioida maaöljyvahinkoja tai Rajavartiolaitoksen vastuualueelle kuuluvaa avomeritorjuntaa, sillä mainittuihin torjuntatilanteisiin on laadittu omat ohjeensa. SÖKÖSuomenlahti-alue käsittää Kymenlaakson, Itä-Uudenmaan, Helsingin kaupungin ja Länsi-Uudenmaan pelastuslaitosten alueet.

Tässä toimintaohjeessa öljyntorjunnalla tarkoitetaan öljyn leviämisen estämistä, rajaamista ja ohjaamista, likaantumisalttiina olevien kohteiden, kuten rantaviivan, suojaamista sekä öljyn keräämistä veden tai maa-aineksen pinnalta. Öljyn poiston ja likaantuneen alueen karkeapuhdistuksen, eli irtotaisen öljyn keräämistä ja sen hallitun käsittelyn, varastoinnin ja kuljettamisen siten, ettei uudelleen öljyntyymisen tai vahingon laajenemisen vaaraa enää ole, katsotaan sisältyväksi varsinaiseen öljyntorjuntaan. Myös rantojen tarkemman viimeistelypuhdistuksen ja erityiskohteiden hienopuhdistuksen voidaan katsoa sisältyvän öljyntorjuntaan osana jälkitorjuntaa, kun taas ennallistaminen rajautuu öljyntorjunnan ulkopuolelle.

KUVA 1

SÖKÖ-ohjeistuksen laadintaan osallistuneet pelastustoimen ja ELY-keskusten alueet.
KAUPPINEN 2021.

SUUREN ALUSÖLJYVAHINGON TORJUNTAAN OSALLISTUVAT TAHOT

Alusöljyvahingon tapahduttua torjuntatyöt käynnistyvät välittömästi viranomaisresurssein, ns. perusorganisaation varassa. Samanaikaisesti käynnistyvät ennakkoon suunnitellut toimenpiteet laajan torjuntaorganisaation kokoamiseksi. Suuren alusöljyvahingon torjuntaa varten rakennettavan organisaation täydelliseen toimintakuntoon saattamiseen voi kulua päiviä tai viikkoja. Organisaatio kootaan viranomaisten lisäksi ostopalveluina hankittavista toimijoista. Myös vapaaehtoisten öljynkerääjien ja tukitoimien työvoimaresurssit ovat merkittäviä. Vahingon laajuudesta riippuen pelastuslaitos käyttää tarvittaessa öljyntorjuntasuunnitelmassaan esitettyjä virastojen resursseja myös alkuvaiheen torjuntatehtäviin.

Torjuntatöitä johtaa sen pelastustoimen alueen pelastusviranomainen, jossa vahinko tai vaaratilanne on saanut alkunsa, ellei pelastuslain 34. §:n ja/tai 35. §:n mukaisesti Rajavartiolaitos ole johtovastuussa tai muuta sovita.

2.1 PELASTUSVIRANOMAISET ÖLJYNTORJUNNASSA

Pelastuslain (sekä lain pelastuslain muuttamisesta) mukaisia pelastusviranomaisia öljy- ja kemikaalionnettomuudessa merellä ovat

- Rajavartiolaitos ja sen asettama pelastustoiminnan (torjuntatöiden) johtaja alusöljyvahinkojen torjunnassa Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä
- alueen pelastustoimen pelastusviranomainen ja torjuntatöitä johtava muu pelastuslain 34. §:n 1. momentissa tarkoitettu pelastustoiminnan johtaja öljyvahinkojen torjunnassa
- kunta öljyvahingon jälkitorjunnassa.

ELY-keskus antaa tarvittavaa asiantuntija-apua pelastusviranomaisille, ja Puolustusvoimat osallistuu ja antaa virka-apua torjuntaan siten kuin laissa puolustusvoimista 11.5.2007/551 1. luvun 2. §:n 2. momentin b-kohdassa määritellään. Käytännössä Puolustusvoimat pitää yllä muun muassa torjun-

ta-alusvalmiutta erillisen, sisäministeriön kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti. ELY-keskus antaa mahdollisuuksiensa mukaan muutakin apua öljyvahinkojen torjunnassa.

Kunta vastaa tarvittaessa jälkitorjunnasta alueellaan (Pelastuslaki 111. a §). Jälkitorjunnalla tarkoitetaan öljyntorjuntaa, jota tehdään öljyn pilaaman maaperän, pohjaveden ja rannikon puhdistamiseksi ja kunnostamiseksi (rannan viimeistely- ja hienopuhdistus) sen jälkeen, kun välttämättömät torjuntatoimet vahingon rajoittamiseksi ja öljyn keräämiseksi on tehty. Yleisesti jälkitorjuntavaihe voi alkaa, kun vahingon leviämisen vaaraa ei enää ole ja öljy on hallinnassa. Kunnan eri viranomaisten ja laitosten tulee tarvittaessa osallistua öljyvahinkojen jälkitorjuntaan. Jälkitorjuntaa johtaa asianomaisen kunnan määräämä viranomainen. ELY-keskus ohjaa ja sovittaa yhteen jälkitorjuntatöitä, jos torjunta ulottuu usean kunnan alueelle.

Osassa pelastustoimen alueita pelastuslaitos hoitaa kokonaisvaltaisesti öljyntorjunnan keskinäisellä sopimuksella. Silloin pelastuslaitos ei siirrä jälkitorjuntaa kunnan vastuulle.

2.2 ALUSÖLJYVAHINGOJEN TORJUNTAAN OSALLISTUVAT MUUT VIRANOMAISET

Rajavartiolaitoksella on toimivalta Suomen aluevesillä tai talousvyöhykkeellä tapahtuneiden epäiltyjen ympäristörikosten esitutkinnassa. Ympäristövahinkoihin liittyvä näytteenotto kuuluu Rajavartiolaitokselle. (Merenkulun ympäristönsuojelulaki 29.12.2009/1672, 12. luku, 6. ja 11. §.) Päästölähde selvitetään öljynäytteellä, joka analysoidaan esimerkiksi poliisin rikosteknisessä laboratoriossa (lisätietoa manuaalin vihkossa 7). Lisäksi Rajavartiolaitos toimii meritiedustelutehtävissä. Rantatorjunnassa hyödynnetään Rajavartiolaitoksen ilma-alusten tiedustelulentoja sekä mahdollisesti myös ilma-aluksia torjuntakaluston ja -henkilöstön kuljetuksiin.

Puolustusvoimien osalta sisäministeriön sopi-

muksen mukainen osallistuminen öljyntorjuntaan (ympäristövahingon pelastustoimintaan) koskee Merivoimia ja sen hallussa olevia torjunta-aluksia. Merivoimien muiden alusten käyttö perustuu virka-apupyynnöön, joka jätetään Merivoimien esikunnalle. Ensisijaisia tehtäviä ovat esimerkiksi avomeripuomin kuljetus, lasku ja hinaus. Resurssien puitteissa Merivoimat voi pyynnöön perustuen asettaa aluksia erilaisiin öljyntorjunnan tukitehtäviin, kuten kuljetustehtäviin. Rantatorjunnassa Puolustusvoimat antaa virka-apua ensi sijassa kuljetus- ja huoltotehtävissä. Myös rantatorjunnan kannalta oleellinen öljyntyymisen maastotiedustelu perustuu virka-avun antamiseen.

2.3 VIRKA-APUVIRANOMAISET

Valtion ja kunnan viranomaiset, laitokset ja liikelaitokset ovat pyydetessä velvollisia mahdollisuuksiensa mukaan antamaan torjuntaa johtavalle viranomaiselle virka-apua. Suomen ympäristökeskus, Liikenne- ja viestintävirasto ja Puolustusvoimat osallistuvat alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjuntaan siten kuin pelastuslaissa tarkemmin säädetään. (Pelastuslaki 46. §.)

Sen lisäksi, mitä pelastuslain 46. §:ssä säädetään viranomaisten yhteistyöstä pelastustoiminnassa, valtion ja kunnan viranomaiset ja laitokset sekä Suomen metsäkeskuksesta annetussa laissa (6.5.2011/418) tarkoitettu Suomen metsäkeskus ovat velvollisia antamaan pyynnöstä pelastusviranomaisille ja Rajavartiolaitokselle toimialaansa kuuluvaa tai siihen muuten soveltuvaa virka-apua.

Pelastuslaissa (35. §) määritellään, että öljy- ja kemikaalivahinkojen operaation johtoryhmään tulee kutsua ympäristönsuojelun asiantuntija tai varata tällaiselle asiantuntijalle tilaisuus tulla kuuluksi. Suomen ympäristökeskus (Syke) toimii ympäristövahinkojen torjuntaan kiinteästi liittyvissä asiantuntijatehtävissä. Sykellä on asiantuntijan rooli muun muassa öljyntyneisiin lintuihin liittyvissä päätöksissä, kuten arvioitaessa, mitä lintuja kannattaa pestä ja mitä alueita suojata tai miten liikkumista tulee mahdollisesti rajoittaa lintujen pesimäalueilla. Syke pyytää ilmoittamaan merkittävistä merialueilla tapahtuneista ympäristövahingoista myös Syken varallaolopalveluun.

2.4 YRITYKSET

Öljyntorjunnan pitkittyessä siihen liittyviä tehtäviä voidaan ostaa yrityksiltä. Esimerkiksi tiettyjä osia rantatorjuntaoperaatiosta, kuten jätekuljetukset, voidaan hankkia ostopalveluina. Ulkoistamisesta huolimatta torjunnan johtovastuu säilyy viranomaisilla.

Ostopalveluiden käyttö koskee pääasiassa ei-kiireellistä toimintaa, ja siten palveluiden hankinnassa tulee noudattaa kilpailutuslainsäädäntöä. Korvauskäsittelyjä koskevassa ohjeistuksessa (mm. kansainvälisen korvausrahaston IOPC Fundsin *Claims Manual*, ks. manuaalin vihko 6) edellytetään, että ostopalvelujen hintataso on todettu kohtuulliseksi. Kustannusten kohtuullisuuteen tulee pyrkiä puitesopimuksin ja vahinkotilanteen aikaisella kilpailuttamisella aina, kun se vain on mahdollista.

Normaaliin kilpailutukseen voi mennä aikaa viikkoja. Nopeita toimenpiteitä vaativan vahingon sattuessa, jos uhka tai riski arvioidaan erittäin suureksi, saatetaan kilpailutuksen todeta hidastavan tehokasta torjuntaa. Kilpailuttamatta jättäminen edellyttää erittäin hyvät perustelut, sillä myös nopeutettu tai kevennetty kilpailutusmenettely on mahdollinen. Nopeutettuun menettelyyn oikeuttavalta kiireeltä ei edellytetä samantilaista poikkeuksellisuutta ja äärimmäisyyttä kuin suoraan hankinnan edellytyksenä olevalta kiireeltä. Korvausrahasto huomioi kustannusten kohtuullisuutta arvioidessaan sen kiireen, jolla torjuntaviranomaisten tulee alkuvaiheessa tehdä päätöksiä. Se kuitenkin edellyttää, että viimeistään tilanteen tasaantuessa ja viranomaisten saatua selkeämmän kuvan vahingosta toimintaa ja niistä aiheutuvia kustannuksia arvioidaan uudelleen ja kiireessä sovittujen ostopalvelujen hinnat neuvotellaan uudelleen.

Apuna öljyntorjunnan vaatimissa tuki-, kuljetus- ja rakennustoimissa on mahdollista käyttää esimerkiksi rakennus-, maa- tai vesikuljetuspooleja, jotka on muodostettu Huoltovarmuuskeskuksen varautumiseksi poikkeusoloihin. Poolit toimivat teollisuuden ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä häiriötilanteita ja poikkeusoloja koskevissa asioissa. Rakennuspoolilla on aluetoimikuntia, joiden kautta yrityksiin saadaan yhteys. Linkit ra-

kennus-, maa- ja vesikuljetuspoolien sivuille löytyvät tämän vihkon lopusta kohdasta Lisätietoa.

2.5 VAHINGOSTA VASTUULLINEN JA VAKUUTUSYHTIÖ

Alusöljyvahingon aiheuttaja, laivanomistaja ja omistajaa edustava vastuuvakuutusyhtiö liittyvät olennaisesti öljyvahingon torjuntaan. Aluksen omistaja ja vakuutusyhtiö osallistuvat haverialuksen tilanteen vakauttamiseen ja vaurioiden korjaamiseen. Haveristin omistaja ja vakuutusyhtiö antavat pelastustyöt valitsemansa pelastusyhtiön tehtäväksi Rajavartiolaitoksen valvonnassa. Lastin pelastamistoimien onnistumisella on merkittävä vaikutus lisävahinkojen estämisessä.

Vakuutusyhtiö toimii korvausten maksajana ja tiedonvälittäjänä vahingosta kärsimään joutuneille sekä laivanomistajan oikeudellisena edustajana. Laivanomistajan ja hänen vakuutusyhtiönsä korvausvastuun ylittävissä vahingoissa tai tilanteissa, joissa öljyvahingon aiheuttajaa ei saada selville tai aiheuttaja on maksukyvytön, vahingonkorvauksia voi saada öljyvahinkojen varalle perustettujen korvausrahastojen kautta. (Lisätietoa vihkossa 6.)

Vakuutusyhtiön tai korvausrahaston edustajan ottaminen mukaan torjuntaprosessiin heti alusta alkaen edesauttaa yhteisymmärryksen syntymistä vahinkojen laajuudesta ja suoritettujen (ja korvausten piiriin kuuluvien) toimien tarkoituksenmukaisuudesta. Vakuutusyhtiöiden intresseissä on luonnollisesti paitsi torjuntatyön onnistuminen myös sen aiheuttamien kustannusten pitäminen kohtuullisina. Vakuutusyhtiön edustajan ottaminen mukaan alusöljyvahingon johtokeskukseen takaa, että vakuuttaja näkee, mitä tehdään ja tapahtuu, eikä jää toisen käden tiedottamisen varaan.

Haveristin omistajan ja sen vakuutusyhtiön tiedot ovat saatavissa Liikenne- ja viestintävirasto Traficomien kautta. Myös maalta vesistöön tapahtuvassa vahingossa otetaan yhteys vahingonaiheuttajaan ja tämän vakuutusyhtiöön, mikäli aiheuttaja on tiedossa.

2.6 KANSAINVÄLISEET TOIMIJAT

Vakuutusyhtiöiden (P&I) lisäksi neuvoa-antavassa roolissa toimivat muun muassa kansainvälinen säiliöalusvarustajien järjestö ITOPF sekä kansainvälinen öljyvahinkojen korvausrahasto IOPC Funds.

ITOPF (*International Tanker Owners Pollution Federation Ltd*) on alusperäisten öljy- ja kemikaalivahinkojen torjuntaan erikoistunut, voittoa tavoittelematon järjestö. Rahoituksensa ITOPF-järjestö saa jäsenmaksuina P&I-klubien kautta laivanvarustajilta, jotka vastineena saavat käyttöönsä ITOPFin tietotaidon ja teknisen tuen. ITOPFin kautta on mahdollista saada apua muun muassa korvaushakemusten asianmukaisuuden ja teknisten yksityiskohtien varmistamiseen. Järjestön asiantuntijat toimivat tarkkailijoina kansainvälisessä öljysuojarahastossa IOPC Fundsissa (*International Oil Pollution Compensation Funds*) ja kansainvälisessä merenkulkujärjestössä IMOssa (*International Maritime Organization*). Ympäristöministeriöllä (YM) ja liikenne- ja viestintäministeriöllä (LVM) on jaettu toimivalta IOPC Fundsin piiriin kuuluvissa vahinkotapauksissa: YM vastaa pilaantumiseen, LVM taas alukseen ja IOPC-rahastopäätöksiin liittyvistä kysymyksistä.

Öljyntorjuntaan on saatavissa kansainvälistä apua, kuten meritorjunnassa tarvittavia aluksia ja muuta kalustoa. Avunanto ja sen vastaanottaminen perustuvat kansainvälisiin, alueellisiin tai kahdenkeskeisiin sopimuksiin. Itämeren alueella yhteistoiminnasta sovitaan Helsingin sopimuksella (*Helsinki Convention*, HELCOM). Operatiivisen yhteistoiminnan perusteet ja toimintamallit on kuvattu HELCOM-manuaalissa (*Manual on Co-operation in Response to Marine Pollution within the framework of the Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area*).

Euroopan meriturvallisuusvirasto (*European Maritime Safety Agency*, EMSA) täydentää EU-maiden torjuntaresursseja yhteiskäyttöön tarkoitetuilla varusteilla sekä torjunta-aluksilla.

KANSAINVÄLISEN AVUN PYYTÄMINEN JA HOST NATION SUPPORT (HNS)

Isäntävaltion tuen eli Host Nation Support -toiminnan tarve nousee huomioitavaksi, jos pelastustoimintaa tukemaan pyydetään kansainvälistä apua. Apu voi olla materiaaliapua, kuten öljyvahingon yhteydessä tarvittavaa torjuntamateriaalia tai -kalustoa, valmiita toimintakykyisiä muodostelmia kalustoi- neen ja henkilöstöineen taikka asiantuntija-apua.

Pelastuslain 38. pykälän mukaan mahdollisen pyynnön kansainväliselle avulle pelastustoimintaan Suomen alueella tekee sisäministeriö (SM). Tämä koskee myös ympäristövahinkojen pelastustoimintaa öljyntorjunta mukaan lukien. Apua voidaan pyytää EU:n pelastuspalvelumekanismin koordinaatiokeskuksen (*Emergency Responce Coordination Center*, ERCC) välityksellä. ERCC:n kautta ovat hälytettävissä myös Euroopan meriturvallisuusviraston (EMSA) sopimusresurssit – joko HELCOM-sopimusten mukaisesti taikka erilaisten kahdenvälisen tai monenkeskisten valtiosopimusten perusteella. HELCOM-sopimuksen mukaiset hälytykset ja avunpyynnöt tehdään SM:n valtuuksilla, käytännössä Rajavartiolaitoksen toimesta. Yleisperiaatteena EU:n pelastuspalveluavun antamisessa on, että apu on vastaanottajalle pääosin vastikkeetonta.

NATOn Euroatlanttinen pelastuspalvelu ja sen koordinaatiokeskus toimivat samaan tapaan kuin EU:n vastaava mekanismi. Päätöksen avunpyynnöstä EADRCC:n (*Euro-Atlantic Disaster Responce Coordination Centre*) kautta tekee pelastusylijohtaja.

Ulkomaista apua ympäristövahingon pelastustoimintaan voidaan pyytää myös suoraan kahdenvälisiin

tai useampikeskisiin valtiosopimuksiin perustuen. Myös tällöin varsinainen valtuutus avun pyytämiseksi on SM:llä. Avunpyynnön käytännöt voivat perustua myös ennalta harjoiteltuihin ja sovittuihin menettelytapoihin, joissa esimerkiksi SM:n päivystäjä valtuuttaa paikallisen viranomaisen toimimaan kuten lähialueyhteistyön piirissä on ollut tapana. Kahdenväliset ja monenkeskiset valtiosopimukset, joihin torjunta-apu voi perustua, on lueteltu manuaalin vihkossa 17.

Pelastustoiminnan johtaja tai yleisjohtaja, mikäli sellainen on tilanteessa nimetty, on vastuussa myös ulkomaisen avun tarvitsemasta tuesta – ellei esimerkiksi SM:n pelastusosasto päättä huolehtia ainakin osittaisesta tukitoimien tuottamisesta tai fasilitoinnista. Sisäministeriön julkaisussa (18/2015) on listattu varsin kattavasti ne asiat, jotka on huomioidava kansainvälistä apua pyydetessä ja vastaanotettaessa. Asiat, jotka kussakin tilanteessa jäävät pelastustoiminnan johtajan huolehdittaviksi, on sovittava aina tapauskohtaisesti. Yleistilanne voi olla myös sellainen, että ulkomaisen avun vastaanotto ei ole mahdollista, mikäli saapuvilla olevien ulkomaisen resurssien vastaanotto ja tukitoimet vaativat enemmän resursseja kuin niihin voidaan osoittaa. Pääperiaate esimerkiksi EU:n pelastuspalveluavun tuottamisessa on se, että apua tuottavat muodostelmat ovat mahdollisimman omavaraisia ja siten myös tuottavat todellista lisäarvoa tilanteeseen.

Muistilista, jonka avulla voidaan varmistua HNS-velvoitteiden huomioimisesta, löytyy tämän vihkon lopusta toimintaohjekortista 2A.

V. ESTLANDER (2020) HOST NATION SUPPORT – ISÄNTÄVALTION TUKI ULKOMAISALLE AVUN TUOTTAJALLE YMPÄRISTÖVAHINGOSSA; SISÄMINISTERIÖ (2015) KANSAINVÄLISEN AVUN VASTAANOTTOJÄRJESTELYT LUONNON JA IHMISEN AIHEUTTAMISSA SUURONNETTOMUUSTILANTEISSA.

2.7 VAPAAEHTOISET

Öljyvahingon yhteydessä termillä vapaaehtoinen voidaan tarkoittaa sekä ns. spontaaneja vapaaehtoisia että vapaaehtoisin torjuntajoukkoihin kuuluvia. Spontaaneilla vapaaehtoisilla tarkoitetaan vahinkohetkellä mukaan ilmoittautuvia, järjestöihin kuulumattomia, auttamishaluisia henkilöitä. Suomessa spontaanit vapaaehtoiset ohjataan liittymään vahingontorjuntaan mukaan järjestöjen kautta, ja tästä syystä tässä manuaalissa vapaaehtoisilla viitataan pääasiassa vapaaehtoisjärjestöihin.

Termiä vapaaehtoinen käytetään osassa pelastuslaitosten öljyntorjuntasuunnitelmia myös torjuntatyöhön ilmoittautuneesta, pelastustoimen ulkopuolisesta henkilöstä silloinkin, kun henkilölle maksetaan torjuntatyöhön osallistumisesta korvaus. Vapaaehtoisuus ei siten välttämättä tarkoita vastikkeetonta työtä. Vapaaehtoisella tarkoitetaan tässä manuaalissa henkilöä, joka torjuntaa johtavan viranomaisen tehtävään hyväksymänä osallistuu vapaaehtoisesti öljyntorjuntaan.

Vapaaehtoista pelastuspalvelutoimintaa toteuttavat järjestöt ovat Suomessa organisoituneet vapaaehtoisen pelastuspalvelun eli Vapepan alle. Vapepaan kuuluu 52 järjestöä, ja sen hälytysryhmät tukevat viranomaisia onnettomuuksissa ja muissa kriisitilanteissa. Vapepan järjestöistä öljyntorjuntaan linkittyviä ovat erityisesti WWF Suomi sekä Maanpuolustuskoulutusyhdistys MPK, Suomen Lentopelastusseura SLPS, Suomen Meripelastusseura SMPS ja Suomen Punainen Risti SPR.

Vapaaehtoiset toimijat voivat olla merkittävä voimavara erityisesti öljyn rantakeräyksessä ja -puhdistuksessa, lintujen hoidossa, tiedustelussa sekä operaation tukitoimissa. Vapaaehtoisille soveltuvia tehtäviä tarkastellaan tarkemmin myöhemmin tässä vihkossa. Torjunnasta vastaava viranomaisen päättää, minkälaisiin tehtäviin vapaaehtoisia käytetään.

Vapaaehtoiset toimivat vain viranomaisen pyynnöstä. Tilanteen mukaan vapaaehtoiset toimivat suoraan viranomaisjohdon alla tai heitä johtaa vapaaehtoistoiminnan johtaja, joka puolestaan saa ohjeistuksensa viranomaisilta. Viranomaiset vastaavat kutsumistaan vapaaehtoisista. Kuitenkin optimitilanteessa vapaaehtoiset kokoavat eri jäsenjärjestöistä voimavaroja niin, että vapaaehtoisjoukot saavat organisoitua oman toimintansa muonituksineen ja kuljetuksineen. Tämä helpottaa vapaaehtoisten mukaan tuloa etenkin torjuntaoperaation alkuvaiheessa.

Vapaaehtoiset kutsutaan mukaan operaatioon, kun heidät ollaan valmiita ottamaan vastaan. Tämä tarkoittaa, että torjuntaa johtava viranomainen on varmistunut tilanteen turvallisuudesta: selvittänyt vahinkoaineen vaaraominaisuudet ja analysoinut siitä aiheutuvat terveys- ja turvallisuusriskit. Lisäksi viranomainen on perustanut keräystyömaat välineineen ja turvavarusteineen sekä organisoinut huollon ja tarvittavat työterveyspalvelut. Tätä ennen viranomainen on antanut ennakkoilmoituksen vapaaehtoisten resurssien tarpeesta, jolloin vapaaehtoisjärjestöt voivat aloittaa oman organisoitumisensa.

WWF:N VAPAAEHTOISET ÖLJYNTORJUNTAJOUKOT

WWF Suomen vapaaehtoiset öljyntorjuntajoukot perustettiin vuonna 2003. Perustamiseen vaikuttivat ulkomailta saadut kokemukset: öljyvahinkotilanteissa vapaaehtoisia voi olla käytettävissä paljonkin, mutta kouluttamattomina ja osaamattomina joukosta ei juuri ole hyötyä vaan pahimmassa tapauksessa jopa haittaa. Hyvin organisoituina vapaaehtoiset taas ovat merkittävä voimavara.

Vuoden 2019 lopulla WWF:n vapaaehtoisiin öljyntorjuntajoukkoihin kuului 9 500 vapaaehtoista, joista 3 000 oli koulutettu rantatorjuntaan. Koulutettu, hyvin johdettu joukko mahdollistaa nopean ja tehokkaan toiminnan viranomaisen tukena. Joukkoja koulutetaan säännöllisesti, ja ne osallistuvat yhteistoimintaharjoituksiin aina mahdollisuuksien mukaan. Taitojen ylläpitämiseksi joukot ovat valmiita osallistumaan viranomaisten kutsusta harjoituksiin ja pienempiinkin onnettomuuksiin. Joukot on perustettu viranomaisten tueksi suuren öljyonnettomuuden sattuessa, ja ne toimivat aina torjuntaviranomaisen hälyttämänä ja alaisuudessa.

WWF:n joukkojen erikoisosaamista ovat rantaöljyntorjunta ja öljyyntyneiden eläinten hoito. Öljyyntyneiden lintujen hoito tehdään yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Lintujen puhdistus suoritetaan lintukonttien varusteilla. Rantaöljyntorjunnassa keskitytään rantojen puhdistukseen ja öljyisen alueen rajaamiseen sekä öljyn leviämisen estämiseen.

Öljyntorjuntajoukkojen alueellista koordinaatiota hoidetaan ja öljyntorjuntavalmiutta ylläpidetään WWF:n Helsingin-toimistosta. Öljyvahingon sattuessa vapaaehtoiset hälytetään toimistosta käsin ja toimitetaan kentälle. Joukoilla on kolme painopistealuetta: Perämerellä, Saaristomerellä ja Suomenlahdella. Kullakin alueella on vapaaehtoisia kouluttajia ja -johtajia, kursseilla koulutettuja vapaaehtoisia ja

alueellinen työryhmä valmiusvarastoineen. Suomenlahden alueella sijaitsee WWF:n päävarasto, jossa on henkilökohtaisia suojavarusteita 100 henkilölle sekä torjuntavälineistöä. Tämän lisäksi varustekontit on sijoitettu Haminaan ja Ylöjärvelle. Lintujen hoitoon tarkoitetut lintukontit sijaitsevat Porvoossa.

Vapaaehtoiset öljyntorjuntajoukot ovat nopea etujoukko, joka antaa suuressa, pitkäkestoisessa puhdistusoperaatiossa viranomaisille aikaa järjestellä muita resursseja – pelkästään WWF:n öljyntorjuntajoukkojen harteille rantakeräystä ei voi laskea.

Viranomaiselta saatu hälytys käynnistää ennalta sovittuun protokollan. Onnettomuuden tapahduttua yhteys rekisteröityihin vapaaehtoisiin otetaan tekstiviestitse ja sähköpostilla. Mikäli mahdollista, viranomainen antaa ennakoilmoituksen mahdollisesta kutsusta jo etukäteen, jolloin etukäteisvaroitusta lähtee myös vapaaehtoisrekisterille. WWF käyttää omaa onnettomuussivustoaan tiedonjakokanavana vapaaehtoisilleen. Vapaaehtoiset tulevat paikalle noin vuorokauden päästä hälytyksestä. Ensimmäisinä päivinä osallistuvien määrä ei välttämättä vielä ole kovin suuri. Vapaaehtoisten määrää kasvatetaan, kun toiminta on saatu käyntiin. Rannanpuhdistajat saavat ensimmäiset varusteet ja vakuutukset WWF:n kautta. Varusteiden on laskettu riittävän noin kolmeksi päiväksi, jonka jälkeen viranomaisten on toimitettava lisää.

WWF:n rannanpuhdistajien peruskoulutuksessa käsitellään öljyjen ominaisuuksia ja vaikutuksia luontoon ja ihmisiin sekä käydään läpi erilaisia puhdistustekniikoita erilaisille rantatyypeille. Lisäksi koulutuksessa käydään läpi komentoketju, työturvallisuus ja käytettävät varusteet sekä toiminta keräysalueella. WWF:n kouluttajat voivat pitää koulutuksia paikan päällä uusille, mukaan tuleville vapaaehtoisille.

E. RANTAVUO (2020) ÖLJYNTORJUNNAN VAPAAEHTOISRESURSSIT SUOMESSA.

TEHTÄVÄT JA TYÖNKUVAT ALUSÖLJYVAHINGON TORJUNNASSA

Tässä luvussa öljyntorjunnassa tarvittavia tehtäviä ja vastuurooleja on mietitty pelastustoimijohdoisen alusöljyvahingon torjuntaoperaation näkökulmasta tilanteessa, jossa öljyä ajautuu rantaan. Rajavartiolaitoksen vastuualueelle kuuluva avomeritorjunta on rajattu näiden toimintaohjeiden ulkopuolelle. Siihen on olemassa omat ohjeensa.

Tässä esitettävät tehtävät ja toimenkuvat ovat esimerkkejä, joiden tarkoitus on antaa kuvaa, millaista osaamista ja asiantuntijuutta suuren alusöljyvahingon torjunnassa saatetaan tarvita. Pelastustoiminnan johtajan harkinnan varaan jää, missä laajuudessa organisaatio toteutuu. Vahingon ja operaation laajuudesta riippuen saman henkilön vastuulle voi kuulua useampikin tehtävä.

TAULUKKO 1 Esimerkkejä suuren alusöljyvahingon torjunnan koordinoinnissa tarvittavista toimenkuvista ja tehtävistä.

TEHTÄVÄALUE	AVAINHENKILÖ	VASTUUTEHTÄVÄT
Johtaminen ja tilannekuva	Torjuntatöiden yleisjohtaja Pelastustoiminnan johtaja Tilannepäällikkö Yhteyspäällikkö/yhteysupseeri	Torjuntatöistä vastaaminen. Apuna johtoryhmä ja esikunta. Voi olla sama kuin torjuntatöiden johtaja. Kokonaisuuden hallinta, yleisjohto, työn organisointi. Vastaa tilannekuvan ylläpitämisestä kaikkien toimialojen osalta. Tilannekuvan ylläpito, dokumentointi, öljyn leviämistilanne. Tilannepäällikön apuna voi olla useita asiantuntijoita, esimerkiksi ympäristövahinkojen tilannekuvajärjestelmä- eli YVTJ-asiantuntija. Jotta tilannekuvan ylläpito on sujuvaa ja kattavaa, on todennäköisesti tarpeen nimetä järjestelmän käytön osaava henkilö, jolloin tilannekuva säilyy ajantasaisena ja päällikkö pystyy keskittymään muihin asioihin. YVTJ-asiantuntija voidaan kutsua myös oman pelastuslaitoksen ulkopuolelta tilanteen niin vaatiessa. Tilannekuvapäällikkö saattaa tarvita myös muita asiantuntijoita ja tukihenkilöstöä, kuten Virve- tai ATK-tukea. Vastaa yhteydenpidosta muihin viranomaisiin, Vapepaan sekä muihin toimijoihin. Yhteyspäällikön tulee toimia tarvittaessa myös pelastustoimen asiantuntijana poliisijohtoisissa erityistilanteissa.
Torjuntatoimet	Operaatiopäällikkö	Vastuulla pelastuslaitoksen resurssit, valmius, valmiussirrot, torjuntahenkilöstön ja kaluston tilanne, kerätyn öljyn sijoitus ja tilanne. Alaisuudessa toiminta-alueen johtajat, joiden alla kaistan johtajat.
Viestintä ja tiedotus	Viestintäpäällikkö Tiedotuspäällikkö Tietohallintopäällikkö	Koordinoi sisäistä viestintää pelastustoiminnan johtajan valtuuttamana. Pitää yhteyttä torjuntatöihin osallistuviin, laatii operaatiokohtaisen viestintäsuunnitelman ja perehdyttämispöytäkirjan sekä seuraa, analysoi ja kehittää torjuntaorganisaation viestintää. Koordinoi ulkoista viestintää pelastustoiminnan johtajan valtuuttamana. Vastaa onnettomuuden tiedottamisen valmistelusta, viestinnän teknisestä toteutuksesta ja ylläpidosta yhteistyössä muiden tiedottajien kanssa. Tiimiin kuuluu tiedottajia. Viestintälaitteiden ja tietojärjestelmien tekninen toteutus ja ylläpito. Vastaa yleisestä tiedonkulun toimivuudesta. Tehtäviin kuuluvat teknisten viestintäjärjestelmien suunnittelu ja ylläpito.

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla.

TEHTÄVÄALUE	AVAINHENKILÖ	VASTUUTEHTÄVÄT
Logistiikka	Logistiikkapäällikkö	Vastaa kuljetusten suunnittelusta ja niiden yhteensovittamisesta, logistisista pisteistä ja kalustosta (mm. maastoajoneuvot, kuljetus- ja lastiyksiköt). Tiimiin kuuluvat meri-, ilma- ja maakuljetusten ajojärjestelijät, lastinkäsittelyn asiantuntija sekä huoltopäällikkö. Lisäksi tarvitaan hallintohenkilöstöä kuljetuspyyntöjen ja huoltoilauksen vastaanottoon ja välittämiseen, työmaavalvojia sekä kuljettajia (maa-, meri- ja ilmakuljetuksiin).
	Huoltopäällikkö	Vastaa operaation huollosta (muonitushuolto, työmaakopit, vessat, polttoainehuolto, kaluston huolto ja pesu, varuste- ja torjuntavälinehuolto).
	Maakuljetusten ajojärjestelijä	Vahinkojätteen ja torjuntahenkilöstön kuljetuksista huolehtiminen, huollon kuljetukset ja ajoreittien suunnittelu.
	Ilmakuljetusten ajojärjestelijä / lentotoiminnan koordinaattori	Ilma-alusten kuljetustehtävien ja tiedustelutehtävien yhteensovittaminen, lentotehtävien suunnittelu ja antaminen.
	Merikuljetusten ajojärjestelijä	Vastaa sekä vahinkojätteen että torjuntahenkilöstön merikuljetusten järjestämisestä. Toimii logistiikkapäällikön alaisuudessa.
	Lastinkäsittelyn asiantuntija / lastaus-purkamisasiantuntija	Lastinkäsittelyoperaatioiden päävastuuhenkilö logistiikkapäällikön alaisuudessa. Tehtävänä lastinkäsittelykohteiden sekä sopivan lastaus- tai purkamismenetelmän valinta. Alaisuudessa saariston ja mantereen lastinkäsittelyvastaavat. Lisäksi tarvitaan lastinkäsittelylaitteiden operoijia tai kenttähenkilöitä ja lastinkäsittelylaitteiden siirtoon meritse erikoistuneita henkilöitä.
Turva ja turvallisuus	Turvallisuus- ja riskienhallintapäällikkö	Vastaa operaation turvallisuudesta ja turvatoimista (security), turvasuunnitelman laadinnasta ja ylläpidosta sekä eristämisen, vartiointin ja kulkulupien organisoinnista.
Lääkintä	Lääkintä-/ ensiapuvastaava	Ensiapuvalmiuden ja tehostetun kuljetusvalmiuden ylläpito.
Hallinto	Hallintopäällikkö	Talous- ja korvaushallinnon sekä kustannuslaskennan organisointi. Vastaa mm. operaation ja muun päivittäisen toiminnan vaatimasta taloushallinnosta (rahoitus, kirjanpito, toimitilat, hankinnat), korvaushakemusten laadinnasta sekä lakiasioista.
	Henkilöstöpäällikkö	Henkilöstön rekrytointi, työsuhdeasiat, työterveyshuolto, palkanmaksu, työsuojelu.
	Torjuntakontrolleri/torjuntakoordinaattori	Tehtävinä taloudellisen tiedon tuottaminen ja analysointi torjuntaorganisaation johdolle, korvaushakemusten kokoaminen, tiedon laillisuuden tarkastaminen sekä raportointijärjestelmien ylläpito ja kehittäminen. Yhteistyö ulkoisten tilintarkastajien ja toimittajien kanssa.
	Öljytorjunta-assistentti	Tehtävänä öljyvahinkojen torjunnan laskutus: öljytorjuntatöistä aiheutuneiden kustannusten kokoaminen ja laskutus. Assistentin tehtäviin kuuluvat myös ostolaskujen tarkastus sekä tiliointi mahdollisessa laskujentarkastus- ja hyväksymisjärjestelmässä.
Ympäristöasiat ja vahinkojätteen hallinta	ELY-keskuksen, Syken tai paikallisen ympäristökeskuksen asiantuntija	Asiantuntija-apu liittyen suojattaviin luontokohteisiin ja -lajeihin, öljyisen jätteen käsittelyyn ja sijoituksen suunnitteluun, välivarastointiin, loppukäsittelyyn, lupiin ja tarkkailuun.
Eläinpelastus	Eläinvastaava ja eläinlääkäri	Toimivat eläinhoitopisteessä. Avustajina kiinniottajia ja pesuhenkilöitä. Kiinniottoryhmään kuuluvat ryhmänjohtaja, kirjuri, biologi tai ornitologi ja 3–6 kiinniottajaa.
Arviointi	Arviointikoordinaattori	Suuressa alusöljyvahingossa johtoryhmä voi asettaa erillisen arviointitiimin, joka koostuu pelastus- ja ympäristöviranomaisista sekä asiantuntijoista, muun muassa P&I:n ja ITOPFin edustajista. Arviointitiimi toimii ennen rantatorjunnan aloittamista puhdistustyön suunnittelemiseksi sekä torjunnan aikana toiminnan tehokkuuden valvomiseksi. Arviointitiimi organisoii rannan arvioinnin ja jakaa tehtäväkokonaisuuksia muille toimijoille sekä virka-apuviranomaisille. Arviointitiimin vetäjäksi nimetään arviointikoordinaattori.

Taulukko jatkuu seuraavalla sivulla.

TEHTÄVÄALUE	AVAINHENKILÖ	VASTUUTEHTÄVÄT
Erityisasiantuntijat ja tukitoimet	Ympäristö- ja muut asiantuntijat	Syke, ELY-keskukset, YM, kuntien ympäristöviranomainen. Korvausrahastot (IOPC Funds, HNS), kansallinen korvausrahasto. ITOPF, IMO, EMSA.
	Haveristi ja vakuutusyhtiö	Laivanomistaja, vakuutusyhtiö P&I.
	Poliisi	Liikenteen ohjaus ja tarvittaessa alueen eristäminen. Rikostekninen laboratorio öljynäytteiden analysoinnissa.
	Rajavartiolaitos	Ilmatiedustelu, näytteenotto, esitutkinta, kalusto- ja henkilöstöresurssi, mm. torjunta-alusten operointi.
	Puolustusvoimat	Tiedustelu, kalusto- ja henkilöstöresurssi, mm. alusoperointi.
	Vapaaehtoiset	WWF, SPR, Meripelastusseura, MPK, muut.
Katselmuslautakunta	Katselmusinsinööri	Vahingon vaikutusten arviointi. ELY-keskus asettaa mm. öljyvahingon korvauskysymysten selvittelyä varten katselmuslautakunnan, jos vahinkojen tai torjuntakustannusten voidaan arvioida nousevan yli 20 000 €:n, vahingon selvittäminen sitä edellyttää tai kansallinen korvausrahasto sitä pyytää.

Pelastustoiminnan johtaja tarvitsee tuekseen ryhmän asiantuntijoita. Nämä henkilöt eivät välttämättä ole samoja kuin johtoryhmän edustajat. Asiantuntijoita saatetaan tarvita muun muassa seuraavilta aloilta:

- teollisuus ja konetekniikka
- työterveyshuolto, terveydenhoito
- meteorologia

- meri- ja vesistötiede, maaperät
- ympäristönsuojelullinen tuki
- tieteellinen tuki sekä laboratorioanalyysit
- erityislaatuiset turvallisuusseikat
- tapahtumien hallinta.

Näiden alojen aktiivisten edustajien lisäksi jo eläköityneiden asiantuntijoiden rekrytoiminen voi olla tarpeellista.

4 ESIMERKKI ÖLJYNTORJUNTA-ORGANISAATION JÄRJESTÄYTYMISESTÄ

Pelastuslaitoksilla ei ole sovittuna yhtä, suuren alusöljyvahingon torjuntatehtävää varten määriteltyä, kaikille pelastuslaitoksille yhteistä vakiintunutta organisoitumistapaa. Tässä esitetään yksi organisaatiomalli, joka antaa kuvan siitä, mitä toiminnallisia osa-alueita suuren öljyvahingon torjuntaa varten tulee perustaa. Pelastustoiminnan johtaja päättää, missä laajuudessa organisaatiomalli toteutuu.

Alusöljyvahingossa, jossa vahinko uhkaa tai koskee samanaikaisesti ihmishenkiä, omaisuutta ja ympäristöä, viranomaistoimia johdetaan aluksi meripelastuslain (30.11.2001/1145) mukaisessa järjestyksessä asianomaisesta meripelastuslohkokeskuksesta. Kun ihmishenkiä uhkaava vaara on ohi, viranomaistomien yleinen johtovastuu siirtyy alusöljyvahinkojen torjuntaviranomaiselle. Tällöin meripelastusviranomainen jää usein virka-apua antavaksi viranomaiseksi. Tosin vuonna 2019 voimaan tulleen lain pelastuslain muuttamisesta mukaisesti Rajavartiolaitos on myös ympäristövahingon torjunnassa pelastusviranomainen eli öljyntorjuntaviranomainen omalla maantieteellisellä vastuualueellaan.

Öljyvahingon pelastustoiminnan yleisjohtajana avoimella merialueella toimii Rajavartiolaitoksen asettama pelastustoiminnan (yleis)johtaja, muuten pelastustoiminnan yleisjohtajuus määräytyy kuten muissakin onnettomuustyypeissä (Pelastuslaki 34. §). **Yleisjohtajan** apuna toimivat koolle kutsuttava johtoryhmä sekä tarvittava määrä **esikuntaa**. Vahinkopaikalle saapunut alueen pelastusviranomaisen tai muun pelastustoimen palveluksessa oleva henkilö voi johtaa torjuntatöitä siihen saakka, kunnes virkavastuulla työskentelevä torjuntatöiden johtaja ottaa johtovastuun itselleen. Rajavartiolaitoksen tai alueellisen pelastuslaitoksen pelastustoiminnan yleisjohtaja ja nimetty torjuntatöiden johtaja huolehtivat lisäkaluston ja kalustoa käyttävän henkilöstön asettamisesta niistä tarvitsevien pelastustoimen alueiden käyttöön. Rajavartiolaitoksen asettama pelastustoiminnan

yleisjohtaja vastaa myös öljyn sijaintia ja leviämisenustetta koskevan tilannekuvatiedon toimittamisesta pelastustoimen alueille.

Jos öljy- tai kemikaalivahingon torjuntatöihin osallistuu yhtä useamman toimialan viranomaisia, torjuntatöiden yleisjohtaja voi muodostaa avukseen eri viranomaisten edustajista koostuvan **johtoryhmän**. Johtoryhmän perustamistarve ja mahdollinen kokoonpano riippuvat onnettomuustilanteesta. Ryhmä voi aloittaa toimintansa esimerkiksi vastaavalta pohjalta kuin toimintansa päättänyt meripelastuksen onnettomuuspaikan johtajan johtoryhmä. Öljyvahinkotilanteen pelastustoiminnan yleisjohtopaikkana voidaan tarvittaessa käyttää myös meripelastuskeskusta (MRCC Turku), meripelastuslohkokeskusta (MRSC Helsinki) tai muuta tarkoitukseen soveltuvaa johtamispaikkaa. Johtoryhmään voivat kuulua valtion alusöljyvahinkojen torjuntaviranomaisten ja virka-apuviranomaisten edustajat, vahinkoalueen pelastustoimen alueen pelastusviranomainen sekä muut, jotka on valtuutettu käyttämään organisaatiotaan torjuntatyöhön ja sen tukitoimiin.

Johtoryhmässä voivat olla edustettuina kaupungit tai kunnat, pelastusviranomaiset, ympäristöviranomaiset, poliisiviranomaiset, terveysviranomaiset, tiedotus, Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos, ulkopuoliset asiantuntijat, vapaaehtoisjärjestöjen edustajat sekä haverialuksen edustaja.

Alueen pelastustoimi vastaa alusöljyvahinkojen torjunnasta alueellaan. Kunkin pelastustoimen alueella torjuntaa johtaa pelastustoimen nimeämä pelastusviranomainen suoraan Rajavartiolaitoksen asettaman pelastustoiminnan yleisjohtajan alaisuudessa.

Kukin torjunta-alueella olevista pelastustoimen alueista on edustettuna torjuntatöiden johtoryhmässä ja raportoi torjunnan edistymisestä ja mahdollisista lisäresurssitarpeista öljyvahingon pelastustoiminnan yleisjohtajalle tai hänen osoittamalleen johtoryhmän asiantuntijalle.

Torjuntaa johtava pelastusviranomainen vastaa oman alueensa öljyntorjuntasuunnitelman mukaisesti torjunnan järjestämisestä sekä rannikolla, saaristossa että rannoilla. Torjuntayksiköt muodostetaan pelastustoimen alueiden öljyntorjuntasuunnitelmissa määritellyistä pelastustoimen yksiköistä ja muista kuntien yksiköistä, ja niitä täydennetään tarpeen mukaan hankittavilla lisäresursseilla. Lisäresurssit voivat olla virka-apua, kaupallista tai vapaaehtoista alkuperää.

Pelastustoimen johtokeskuksessa (PEL-JOKE)

esikunnan tehtävä on tukea pelastustoiminnan johtajan (PEJ) johtamistyötä. PEL-JOKE:n tilassa on jatkuvassa valmiudessa johtamiseen tarvittavat välineet ja paikat toimialoittain. PEL-JOKE:n perustamisesta ja toiminnasta on tehty erillinen työjärjestys kutakin viranomaista ja toimintoa varten. PEL-JOKE jakautuu seuraaviin osiin: pelastustoiminnan johtajaan, esikuntaan ja johtoryhmään.

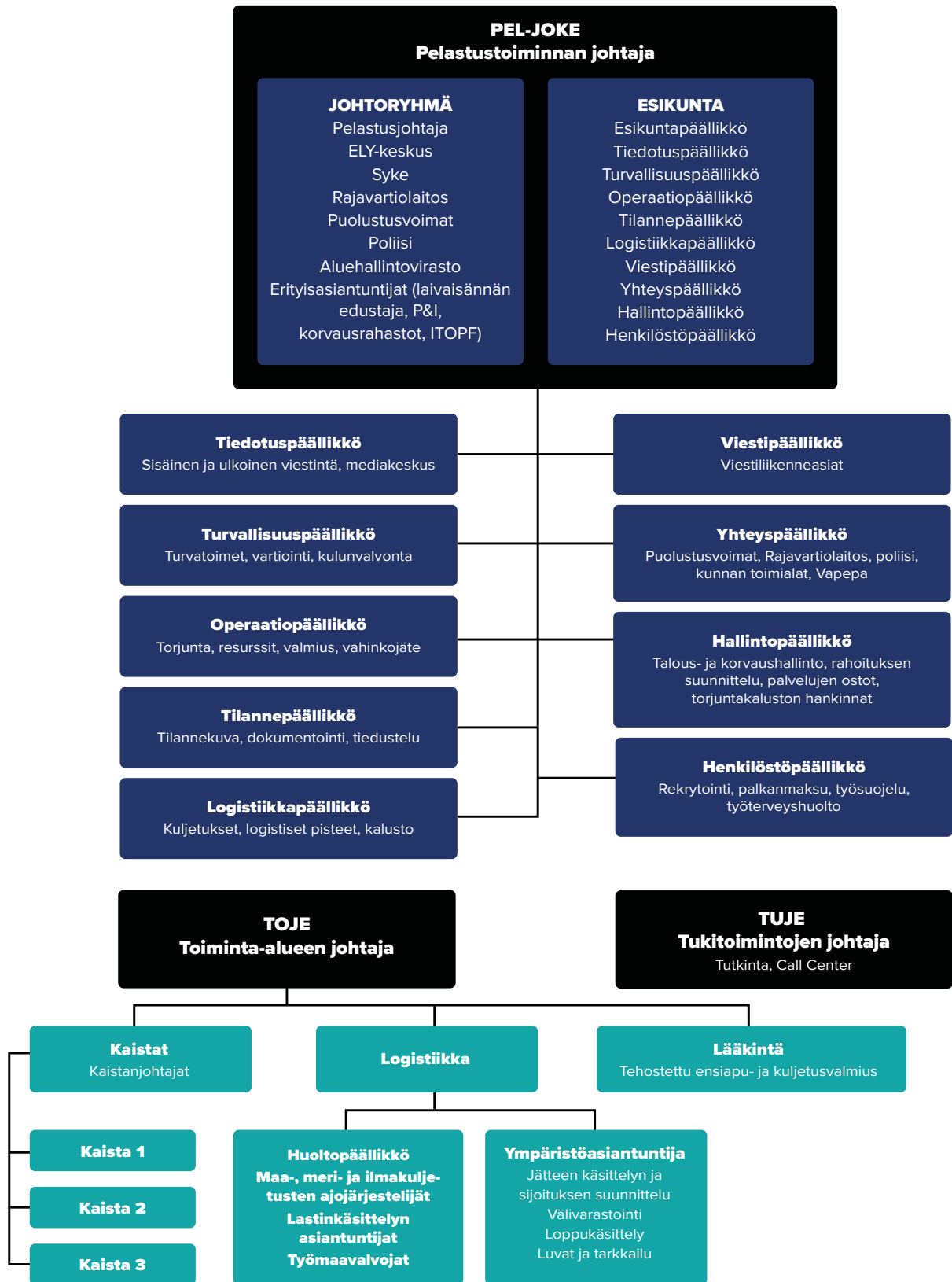
PEL-JOKE:ssa pelastustoiminnan johtajana eli yleisjohtajana toimii alusöljyvahingossa pelastusviranomainen. Esikunta ylläpitää tilannekuvaa ja dokumentoi tapahtumat toimintaa, tutkintaa ja arviointia silmällä pitäen, pitää luetteloa käytävissä olevista voimavaroista sekä huolehtii viestinnästä, tiedotuksesta ja huollon järjestelyistä. Esikunta saa käskynsä pelastustoiminnan johtajalta. Esikuntaan nimetään seuraavat vastualueet ja niiden päälliköt (tilanteesta riippuen sama henkilö voi toimia useamman vastualueen päällikkönä): operaatiopäällikkö, tilanepäällikkö, tiedotuspäällikkö, logistiikkapäällikkö, viestipäällikkö, hallintopäällikkö, henkilöstöpäällikkö, turvallisuuspäällikkö ja yhteyspäällikkö.

Pelastuslain 44. §:n mukaan **pelastustoiminnan johtaja (PEJ)** on siltä pelastustoimen alueelta, jossa onnettomuus tai vaaratilanne on saanut alkunsa, jollei toisin ole sovittu. Pelastustoimintaa johtaa pelastusviranomainen tai muu 5. §:ssä tarkoitettuun palokuntaan kuuluva henkilö siihen saakka, kun pelastusviranomainen ottaa toiminnan johtaakseen. Pelastustoiminnan johtaja voi muodostaa avukseen muiden viranomaisten, laitosten ja pelastustoimintaan osallistuvien vapaaehtoisten yksiköiden edustajista koostuvan johtoryhmän. Esikunnan tehtävä on tukea pelastustoiminnan johtajan johtamistyötä PEL-JOKE:ssa. Pelastustoiminnan johtaja voi myös kutsua asiantuntijoita avukseen.

Kuvassa 2 havainnollistetaan pelastustoimen alusöljyvahingon torjuntaorganisaation rakennetta. Esimerkki pohjautuu pelastustoiminnan johtamisen yleisohjeeseen suuronnettomuudessa ja sen uhkatilanteessa. Torjuntatöiden johtaja voi olla Rajavartiolaitoksen asettama yleisjohtaja, mikäli onnettomuus on alkanut Rajavartiolaitoksen vastualueelta tai asiasta on sovittu muuten. Asetettu torjuntatöiden johtaja on tehtävässään pelastusviranomainen.

Organisaation perustamiseen ja tarkemman tilan tiedon keräämiseen kuluva aikana öljyvahinkoa torjutaan pelastustoimen perusvalmiudella. Vahingon laajuudesta riippuen pelastuslaitos käyttää tarvittaessa öljyntorjuntasuunnitelmiaan esitettyjä virastojen resursseja myös alkuvaiheen torjuntatehtäviin.

Rajavartiolaitoksen asettama pelastustoiminnan yleisjohtaja tai pelastustoimialueen mukainen pelastustoiminnan yleisjohtaja

KUVA 2

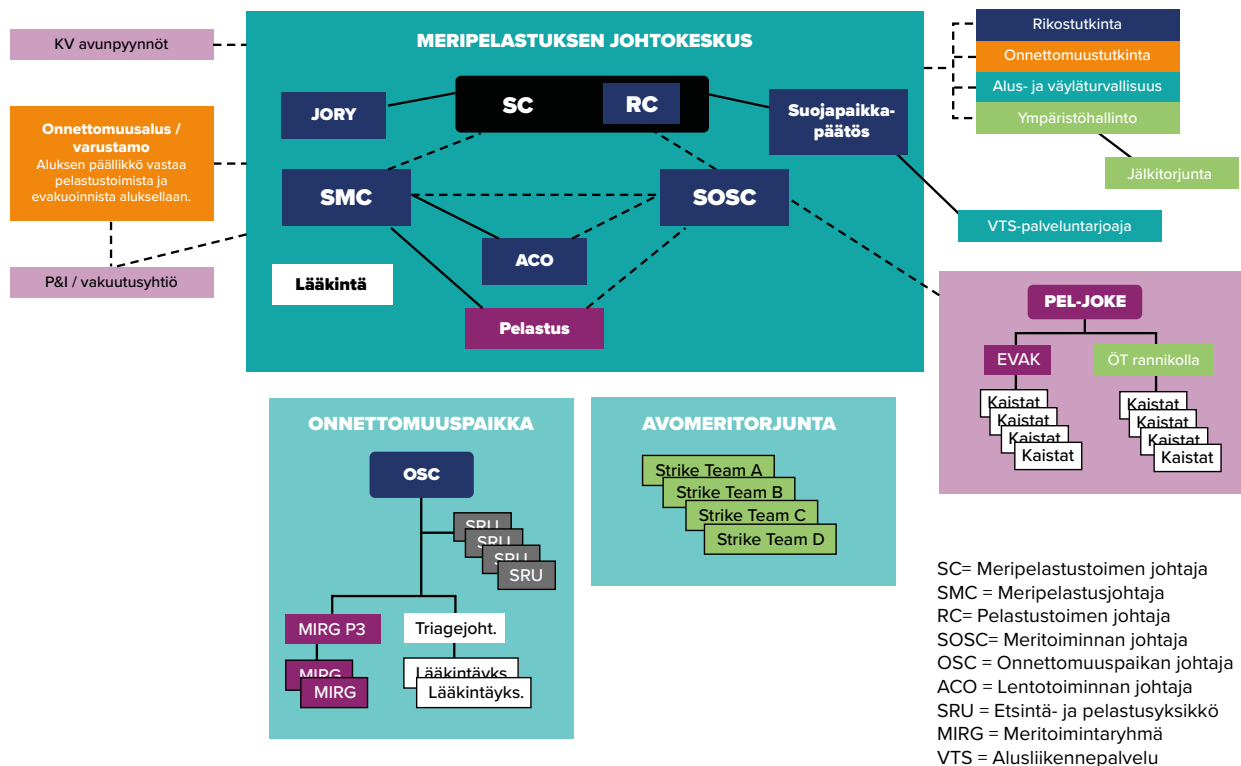
Pelastustoimen alusöljyvahingon torjuntaorganisaation esimerkkimalli.

Alkuvaiheessa öljyntorjuntajoukot muodostuvat pelastuslaitoksen omasta henkilöstöstä ja pelastuslaitoksen normaalin toiminnan piirissä olevasta virka-aputoiminnasta. Yhden pelastuslaitoksen resurssit eivät todennäköisesti riitä suuren, rantaan ajautuneen öljyvahingon torjuntaan. Alueelliset pelastustoimet ovat velvollisia antamaan apua toiselle pelastustoimialueelle. Alueen kuntien tulee myös tarvittaessa antaa öljyntorjunta-apua alueen toiselle kunnalle. Lisäksi öljyvahinkojen torjuntaa voidaan tehostaa yhteistoiminnalla esimerkiksi öljynvarastojien, satamien, telakoiden tai muiden vastaavien laitosten kanssa. Myös muilta viranomaisilta (esim. poliisi) tai liikelaitoksilta (esim. VR ja Destia) voidaan saada virka-apua. Puolustusvoimilta voidaan saada esimerkiksi kalusto- ja kuljetusapua sekä apua tiedusteluun. Laajan öljyvahingon jatkuessa rannanpuhdistuksena työhön osallistuu viranomaisten lisäksi vapaaehtoisia, palkattua työvoimaa, kuntien ja kaupunkien henkilöstöä sekä ostopalveluyrityksiä.

Avomeritorjunta ja toisaalta pelastustoimen alueiden saaristossa ja rannikolla käynnistämä öljyntor-

junta jatkuvat jonkin aikaa rinnakkain. Yhteistyötä tehdään tällöin meritoiminnan johtajan (Supreme On-Scene Commander, SOSC) kanssa. Tässä tehtävässä voi toimia jonkin torjunta-aluksen päällikkö tai muu Rajavartiolaitoksen edustaja. Meritoiminnan johtaja vastaa avomeritorjunnasta ja raportoi sen edistymisestä hänet asettaneelle torjuntatöiden johtajalle (RC). Meritoiminnan johtaja määrää käytettävissä olevan torjunta-aluskaluston järjestäytymisestä tarkoituksenmukaisiin toiminnallisiin kokonaisuuksiin ja jakaa niille torjuntatehtävät, jotka voivat koostua esimerkiksi öljyn leviämistä rajoittavista puomituksista tai öljyn keräämisestä. Meritoiminnan johtaja jakaa kullekin keruualusryhmälle tai kansallisen meritorjuntatöiden johtajan (NOSC) alaisuudessa olevalle keruualusryhmien joukolle omat keräyssektorit. Torjuntatöiden johtajan määrättyä avomeritorjuntavaiheen päättämisestä saatetaan mahdollisesti osa avomeritorjuntaan osallistuneista aluksista asettaa pelastustoimen alueen käyttöön. Suuren merellisen monialaonnettomuuden johto-organisaation kokonaisuus on nähtävissä kuvassa 3.

MERELLISEN MONIALAONNETTOMUUDEN JOHTOKAAVIO

KUVA 3

Esimerkki suuren alusöljyvahingon torjuntatyön johtokaaviosta ja -suhteista.
 RAJAVARTIOLAITOS, SLMV 2019.

Suuren alusöljyvahingon öljyntorjuntaoperaatio vaatii paljon henkilöstöresursseja. Erityisesti rantojen puhdistustyö sitoo runsaasti työvoimaa, sillä työ on suurelta osin tehtävä manuaalisesti. Puhdistustyön pitkittyessä pelastusviranomaiset tarvitsevat avukseen ulkopuolista työvoimaa. Lisätyövoiman rekryointitarve kohdistuu etupäässä rannanpuhdistustyötä tekeviin henkilöihin. Päätöksen lisätyövoiman rekryoinnista tekee pelastustoiminnan johtaja. Päätös tulee tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa öljyvahingon laajuuden selvittyä, sillä rekryointiprosessi vie aikaa.

Öljyntorjuntaoperaation hallintoa johtaa ja sen järjestämisestä vastaa pelastuslaitoksen hallintopäällikkö. Hallintopäällikkö perustaa tarvittaessa hallintotoimiston, joka keskittyy operaation talous- ja henkilöstöhallinnon hoitamiseen. Erittäin suuressa, pitkäkestoisessa vahingossa, jossa lisätyövoiman hankinta on laajamittaista, henkilöstöhallinto voidaan antaa erillisen henkilöstöpäällikön vastuulle.

Torjuntaorganisaatio rakentuu vaiheittain vahingon laajuuden ja pitkäkestoisuuden mukaan. Ensimmäisessä vaiheessa torjuntaorganisaatio koostuu pelastuslaitoksen omasta henkilöstöstä ja pelastuslaitoksen normaalin toiminnan piirissä olevasta virka-aputoiminnasta. Tähän perusorganisaatioon lukeutuvat myös sopimuspalokunnat.

Toisessa vaiheessa organisaation tueksi kutsutaan tehtävään koulutettuja vapaaehtoisjärjestöjen resursseja. Vapaaehtoisten käyttö on tässä vaiheessa lyhytkestoista. Mikäli käyttötarve jatkuu pidempään kuin muutamia päiviä, vapaaehtoiset värvätään osaksi torjuntaorganisaatiota. Tässä kolmannessa vaiheessa torjuntaorganisaatiota kasvatetaan myös rekrytoimalla yksityisiä henkilöitä öljyn keräys- ja puhdistustyöhön ja sen tukitehtäviin. Tilanteen mukaan yksityisetkin henkilöt liittyvät toimintaan vapaaehtoisjärjestön kautta.

Lisätyövoiman rekrytointi koskee siten torjuntaor-

ganisaation kolmatta vaihetta ja pitkäkestoista öljyn keräys- ja puhdistustyötä rannalla. Merellä tapahtuvan torjuntatyön henkilöstöresurssien organisoimista rekrytointi ei koske, sillä merellä tehtävä torjuntatyö on pelastuslaitosten virkatyötä ja luonteeltaan erityistä vaaraa aiheuttavaa. Meritorjunnan lisäresurssien hankinnassa tukeudutaan virka-apuun sekä tarvittaessa ammattimaisiin urakoitsijoihin. Varsinainen palkatun työvoiman rekryointitarve syntyykin vasta puhdistustyön pitkittyessä kuukausia tai vuosia kestäväksi operaatioksi.

Lisätyövoiman rekryointitarve syntyy ennen kaikkea siksi, että rannanpuhdistustyö voi kestää kuukausia tai vuosia, eikä pelastusviranomaisia voida pitää suorittavassa puhdistustyössä niin kauan sen vaikuttamatta pelastustoimen kykyyn huolehtia muista lakisääteisistä tehtävistään. Ei ole myöskään tarkoituksenmukaista laskea tehtävää vapaaehtoisten varaan pidemmällä aikajänteellä. Lisätyövoiman hankinta mahdollistaa, ettei suuriin öljyvahingon torjuntaoperaatio heikennä muuta pelastusvalmiutta.

Kullakin pelastustoimialueella on oman pelastushenkilöstönsä lisäksi erilaisia yhteistoimintasopimuksia tiettyjen, oman johtonsa alaisuudessa toimivien organisaatioiden kanssa, ja esimerkiksi sopimuspalokuntien määrä vaihtelee alueittain. Näin ollen myös rantatorjuntaan tarvittavan lisätyövoiman rekryointitarve vaihtelee alueittain ja riippuu kyseisen pelastustoimialueen olemassa olevista resursseista. Niiden toimijoiden kohdalla, joiden kanssa pelastustoimella on olemassa olevat sopimukset, ei käytetä tavanomaisia henkilöstön hankintakanavia, vaan sopimuksen mukaan kyseiset ryhmät tulevat pelastusviranomaisen avuksi pyynnöstä. Sekä sopimuspalokuntien että WWF:n vapaaehtoisten torjuntajoukkojen osalta työsopimus laaditaan johdon kanssa koko joukkojen käyttöä koskevana. Vastaavasti kun palveluja ostetaan, yritysten kanssa tehdään ostopalvelusopimus, jonka mukaisesti yrityksen henkilöstö

työskentelee oman työnantajansa alaisuudessa. Näissäkin tapauksissa varsinaiselta työsopimus-henkilöstön rekrytoinnilta siis vältytään.

Sekä lisätyövoiman hankinta että työvoiman säilyttäminen saattavat muodostua haasteellisiksi. Työ on fyysisesti ja henkisesti kuormittavaa (ks. viikko 5A), jolloin henkilöiden vaihtuvuus saattaa olla suurta. Torjuntaoperaation rajoitteeksi saat- taakin muodostua enemmän henkilöstön saata- vuus kuin rahallisten resurssien riittävyys. Erittäin laajassa öljyvahingossa työn laajuutta on rajatta- va priorisoimalla puhdistettavat alueet ja etene- mällä järjestyksessä alueelta toiselle.

Torjunnan johtovastuu säilyy viranomaisella koko öljytorjuntaoperaation ajan. Lisätyövoiman han- kinta tulee siten huomioida pelastuslaitoksen joh- tamisresursseissa. Torjuntahenkilöstön määrä on huomioitava myös työterveyshuollon järjestämi- sessä, etenkin uusien henkilöiden työhöntuloon liittyvien terveystarkastusten järjestämisessä. Työterveyspalvelut osallistetaan lisätyövoiman hankintaan muun muassa arvioimaan, voivatko kyseiset henkilöt osallistua torjuntatyöhön esi- merkiksi terveydellisten syiden vuoksi, sekä tuke- maan työsuojelullisissa ja terveydenhoidollisissa asioissa. Lisätietoa työterveyshuollon organisoin- nista löytyy manuaalin vihkosta 5B.

Rekrytoidun henkilöstön työnantajana alueen pe- lastustoimi on vastuussa työlainsäädännön vaati- musten täyttämisen lisäksi muun muassa puhdis- tustyössä tarvittavien varusteiden ja tarvikkeiden hankinnasta. Puhdistustyön organisoimisesta vastaa operatiivinen päällikkö pelastustoiminnan johtajan alaisuudessa.

Rantojen puhdistaminen ei ole merellä tapahtu- van torjuntatyön tavoin hätätyötä vaan vaatii tark- kaa suunnittelua, joten rannanpuhdistushenki- löstön organisoimiseen on käytettävissä viikkoja. Ennen varsinaisen puhdistustyön aloittamista on myös perustettava keräystyömaat ja jätteen va- rastointialueet (logistiset pisteet) sekä hankittava keräyshenkilöstön käyttöön suojavarusteita sekä keräys- ja kuljetusastioita. Nämä toimet etenevät rinnakkain.

5.1 REKRYTOINTISTRATEGIA

Rekrytointistrategiassa määritellään tarvittavan li- sätyövoiman määrä ja laatu eli se, kuinka paljon ja millaisia henkilöitä torjuntatyön tavoitteiden saa- vuttaminen edellyttää.

Rannanpuhdistuksen henkilöstömäärän laske- misen avuksi voidaan käyttää rantaviivan loh- ko-kaistalejakoa. Seuraavassa esimerkkinä on käytetty viiden henkilön keräysryhmää jokaista 200 metrin rantakaistaletta kohti. Kerääjien mää- rä voi olla suurempikin, mutta tällä laskentakaa- valla saadaan käsitys tarvittavasta henkilöstön minimimäärästä. Tällöin esimerkiksi kahden kilo- metrin likaantuneella rantaviivalla tarvitaan vähin- tään 50 henkilöä (2 lohkoa × 5 kaistaletta lohkolla × 5 hengen keräysryhmä kaistaleella). Tarvittava henkilömäärä riippuu luonnollisesti öljyn määres- tä, rannan materiaalista sekä käytettävistä keräys- ja puhdistusmenetelmistä.

Rekrytointistrategiaa laadittaessa selvitetään, mil- laisiin tehtäviin työntekijä rekrytoidaan ja millais- ta osaamista ja ominaisuuksia kyseinen tehtävä työntekijältä edellyttää. Tärkeä strateginen ratkai- su on myös päätös siitä, mikä osaaminen oste- taan ammattimaisilta urakoitsijoilta.

Kun alusöljyvahingon laajuus on selvitetty ja toi- menpiteet suunniteltu, voidaan arvioida puhdis- tustyössä tarvittava henkilöstön määrä ja laatu. Rekrytointitarpeen kannalta merkittävintä on selvittää, mihin pelastustoimen ja esimerkiksi kunnan oma henkilöstö riittää ja kuinka paljon ul- kopuolista työvoimaa tarvitaan olemassa olevan, öljytorjuntasuunnitelmissa määritellyn henkilös- tön lisäksi. Henkilöstön hankintakanavia voidaan alkaa suunnitella vasta sitten, kun tiedetään, keitä halutaan rekrytoida ja mihin tehtäviin.

Ensimmäisten torjuntaviikkojen tai -kuukausien aikana henkilöstöhankinta tapahtuu pääasiassa itsenäisten organisaatioiden kanssa solmittavin sopimuksin. Mikäli sopimustyövoimaa ei ole käy- tettävissä riittävästi laajan vahingon rannanpuh- distustyöhön tai puhdistustyö pitkittyy, joudutaan ottamaan käyttöön tavanomaiset rekrytointime- netelmät ja henkilöstön hankintakanavat. Myös työnvälityksen palvelujen hyödyntäminen voisi tulla kyseeseen.

Rekrytointistrategiassa on määriteltävä myös se, kuinka pitkäksi aikaa työntekijä palkataan ja millaisia palkkioita hänelle voidaan luvata. Nämä kaksi seikkaa määräytyvät osittain työläinsäädännön asettamien ehtojen mukaan, joten niistä ei aina voida rekrytointistrategiassa vapaasti päättää.

Rekrytointistrategiaa suunniteltaessa on myös tiedettävä, kuinka nopeasti rekrytointi tulisi suorittaa, jotta voidaan suunnitella kyseiseen tarpeeseen riittävän aggressiivinen rekrytointikampanja. Tämän jälkeen voidaan valita rekrytointitarvetta parhaiten vastaavat henkilöstön hankintakanavat.

Rannanpuhdistustyövoimaa rekrytoitaessa rekrytointiviestintää ei kohdisteta erityisen tarkasti, koska työhön soveltuvat kaikki terveet aikuiset. Koska rekrytointiviestinnällä halutaan tavoittaa mahdollisimman suuri joukko, viestintäkanavat tulee valita sen mukaisesti. Tehokkaimpia rekrytointiviestinnän kanavia ovat sosiaalinen media, TV, radio sekä sanomalehdet. Myös öljyvahingon uutisointi eri medioissa voi olla yksi rekrytointiviestinnän väline. Rekrytointi-ilmoittelu tulee huomioida ja suunnitella torjuntaoperaation viestintäsuunnitelmassa.

Ilmoitusten julkaisemisen aiheuttamaan tiedontarpeeseen tulee varautua varaamalla riittävästi resursseja esimerkiksi infopuhelimeen (Call Center). Infopuhelinta varten on hyvä laatia myös kirjalliset vastausohjeet. Viestinnästä lisää tämän manuaalin vihkossa 3 & 4.

5.2 REKRYTOINTI JA TYÖHÖNOTTO

Pelastustoiminnan johtajan päätöksellä hallintopäällikkö tai tehtävään osoitettu henkilöstöpäällikkö käynnistää rekrytointiprosessin.

Rekrytoinnin käytännön järjestämisestä vastaa perustettava henkilöstötoimisto, jonka henkilövahvuus määräytyy rekrytoitavan työvoimatarpeen mukaan. Toimiston tehtävänä on huolehtia työntekijöiden rekrytoinnista: rekrytointi-ilmoitusten laadinnasta, rekrytoitavien vastaanottamisesta ja heidän kirjaamisestaan sekä työ- tai palvelusopimusten käsittelystä.

Rekrytointi-ilmoituksessa tulee kuvata riittävällä tarkkuudella kyseisen työn luonne ja kelpoisuus-

vaatimukset. Esimerkiksi rantakeräyksen osalta ilmoituksesta on ilmentävä työn fyysinen kuormittavuus sekä yleiset kelpoisuusvaatimukset: täysi-ikäinen ja perusterve. Torjuntaoperaation eri tehtävissä, kuten tukitoimissa, osallistumisvaatimukset voivat poiketa toisistaan. Terveysvaatimukset työtehtävittäin on kuvattu manuaalin vihkossa 5B. Ennen lisätyövoiman työhönottoa heille toteutetaan SÖKÖ-terveystarkastusmallin mukainen työhöntulotarkastus. Mikäli rekrytoitavalla on mahdollisuus vastata terveystarkastukseen liittyviin kysymyksiin sähköisesti, linkki kyselyyn voidaan liittää jo rekrytointi-ilmoitukseen. Näin rekrytoitava saa tiedon soveltuvuudestaan eri tehtäviin ja henkilön vastaanottaminen ja sisäänkirjaus nopeutuvat.

Rekrytoitavien vastaanottoa varten perustetaan **rekrytointipiste** tai -keskus, tai kuten vapaaehtoisjärjestöjen ohjeissa nimitetään, perustamiskeskus.

Rekrytointipisteeseen muodostetaan henkilöstön vastaanottolinjoja. Linjojen määrä riippuu rekrytoitavien henkilöiden määrästä. Helsingin kaupungin pelastuslaitos on arvioinut, että yksi vastaanottolinja voi käsitellä noin 40 työhöntulijaa päivässä, jos työhöntulotarkastukseen liittyvät terveystiedot on täytetty etukäteen.

Rekrytoitavan saavuttua rekrytointipisteeseen hänen tietonsa (perustiedot, erityisosaaminen) kirjataan ja hänelle tehdään terveystarkastus. Fyysisen terveystarkastuksen sijaan tarkastus voidaan tietyin edellytyksin tehdä etäyhteydellä. Rekrytoitava täyttää (tai on täyttänyt jo etukäteen) terveystarkastuksen, jonka tulosten perusteella työterveyshoitaja arvioi hänen soveltuvuutensa eri tehtäviin. Epäselvissä tapauksissa työterveyshoitaja konsultoi työterveyslääkärinä. SÖKÖ-manuaalin sähköisissä materiaaleissa on saatavilla öljyntorjuntatyöntekijän terveystarkastukseen tarkoitettut alku- ja lopputerveystarkastusmallit, joita työterveyshuolto voi hyödyntää terveystarkastuksia suunnitellessaan.

Henkilötietojen keräämisen yhteydessä rekrytoitavalta kysytään mahdolliset erityistaidot, jotka huomioidaan keräysryhmiä ja -joukkueita muodostettaessa. Puhdistustyötä tekeviltä henkilöiltä ei vaadita ennakoon hankittua erityisosaamista,

mutta joukkueenjohtajien (vastuualueena yksi kilometrin lohko eli 30 henkilöä) ja ryhmänjohtajien (vastuualueena yksi kaistale eli 5 henkilöä) on oltava tehtävänsä koulutettuja.

Tehtävään soveltuvat henkilöt ohjataan eteenpäin työhönottoon, turvallisuuskoulutukseen, perehdytykseen ja varusteiden jakoon. Kaikki, myös vapaaehtoiset, öljynkerääjät kulkevat edellä kuvatus järjestelmän kautta.

Uusien vapaaehtoisten liittyessä mukaan operaatioon uudet ryhmät ja joukkueet muodostetaan jakamalla vanhat ryhmät uudelleen siten, että ryhmän tai joukkueen pohja muodostuu jo aiemmin mukana olleista henkilöistä.

5.3 TYÖSUHTEEN SOLMIMINEN

Työsopimuslain (26.1.2001/55) 1. §:n mukaan työntekijä tai työntekijät yhdessä työkuntana sitoutuvat työsopimuksella tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan.

Erityisesti käsin tehtävässä rantojen puhdistustyössä sopimuspalokunnat ja vapaaehtoisjoukot (mm. Vapepa-verkoston kuuluvat WWF:n öljyntorjuntajoukot ja meripelastusyhdistykset) ovat merkittävä voimavara. Koneellinen puhdistustyö puolestaan hankitaan suurelta osin ostopalveluna esimerkiksi maarakennusyrityksiltä. Ostopalveluhenkilöstö työskentelee aina palveluntuottajan alaisuudessa, joten työntekijät eivät solmi työsuhdetta pelastustoimeen (tai jälkitorjuntavaiheessa kuntaan). Myös virka-apuviranomaiset sekä kuntien ja laitosten työntekijät työskentelevät oman työnantajansa alaisuudessa. Työsuhde solmitaan siis ainoastaan vapaaehtoisten ja mahdollisesti sopimuspalokuntien henkilöstön kanssa.

Kaikkien torjuntatyötä tekevien kanssa ei siis tehdä henkilökohtaista työsopimusta. Vaikka kaikille torjuntatyöhön osallistuvilla ei maksettaisi palkkaa, he saavat kuitenkin pelastustoimelta muunlaista vastiketta, kuten ruokaa. Tämän vastavuoroisuuden seurauksena työntekijän ja pelastustoimen välille syntyy eräänlainen työsopimus, joka velvoittaa pelastustoimen vastaamaan työntekijän työturvallisuudesta ja vastuuttaa työnteki-

jän noudattamaan työpaikan työturvallisuusohjeita. Kaikissa työsopimuksissa on tärkeää mainita muun muassa vakuutuksista ja terveydenhuollon järjestämisestä.

Ostopalveluyritysten henkilöstön työnantajana toimii palvelun tarjoava yritys, jolloin työsuhdetta pelastustoimeen ei solmita. Ostopalveluyritys vastaa työntekijöidensä lakisääteisistä velvoitteista, mutta sopimusta laadittaessa pelastustoimen on syytä varmistua työntekijöiden vakuutusten voimassaolosta ja kattavuudesta sekä terveydenhuollon järjestämisestä.

Puhdistustyön jatkuessa kuukausia työskentely ilman rahapalkkaa voi käydä suurelle osalle vapaaehtoistyöntekijöistä mahdottomaksi. Työn pitkeytyessä onkin oletettavaa, että ainakin suurimmalle osalle työntekijöistä aletaan maksaa palkkaa ja heidän kanssaan solmitaan henkilökohtaiset työsopimukset. Vaikka pelastuslaitoksella on esimerkiksi sopimuspalokuntien kanssa koko joukkojen käyttöä koskeva yleinen sopimus, heidänkin kohdallaan tulnaisiin siirtymään henkilökohtaisiin työsopimuksiin ja palkkaukseen.

Aiemmin myös lainsäädäntö tuki öljyntorjuntatyöntekijöiden palkanmaksua: kumotun öljyvahinkojen torjuntalain (1673/2009) 36. §:n mukaan öljyvahingon torjunnasta vastaavan alueen pelastustoimen, Suomen ympäristökeskuksen tai kunnan varoista maksetaan kohtuullinen palkkio henkilölle, joka on 20. §:n perusteella määrätty avustamaan torjuntatyössä tai torjuntaviranomaisen tehtävään hyväksymänä osallistunut vapaaehtoisena öljyvahingon torjuntaan. Pelastuslain (102. §) perusteella kohtuullinen palkkio maksetaan vain avustamaan määrätylle henkilölle.

Rannanpuhdistustyötä tekevien henkilöiden kanssa solmitaan määräaikainen työsopimus. Määräaikaisuuden perusteena voi tässä tapauksessa olla esimerkiksi työn kausiluontoisuus, sillä kyse on sellaisen työn tai työkokonaisuuden tekemisestä, jota työnantaja ei teetä jatkuvasti. Määräaikainen sopimus voidaan sopia joko tietyn määräajaksi tai tietyn työkokonaisuuden valmistumiseen saakka. Määräaikainen työsopimus voidaan myös sopia irtisanottavissa olevaksi.

Palkka

Useimmiten työntekijän palkka määräytyy alalla noudatettavan työehtosopimuksen mukaan. Kuuluessaan työehtosopimuksen solmineeseen työnantajajärjestöön työnantaja on velvollinen työehtosopimuslain määräysten mukaan noudattamaan kyseistä työehtosopimusta. Mikäli työnantaja ei ole työnantajajärjestön jäsen, se joutuu työehtosopimuslain 2. §:n 7. momentin perusteella noudattamaan kyseisellä alalla edustavana pidettävän työehtosopimuksen määräyksiä. Pelastuslaitosta sitoo kunnallinen yleinen virka- ja työehtosopimus (KVTES).

KVTES:ssa todetaan, että työn vaativuustarkastelua voidaan tarvittaessa soveltaa myös palkkahinnoittelun ulkopuolisiin ryhmiin. Työnantajan tulee tällöin huolehtia siitä, että palkkahinnoittelun ulkopuolisten tehtäväkohtaiset palkat ovat oikeassa suhteessa niihin palkkahinnoittelun palkkaryhmiin kuuluvien tehtäväkohtaisten palkkojen kanssa, joita voidaan tehtävien luonteen vuoksi käyttää jonkinlaisena viiteryhmänä.

Työntekijällä, joka on sairauden tai tapaturman vuoksi estynyt tekemästä työtään, on oikeus sairasajan palkkaan. Työsopimuslain 2. §:n 11. momentin perusteella työntekijällä on oikeus saada esteen ajalta täysi palkka sairastumispäivää seuranneen yhdeksännen arkipäivän loppuun, jos työsuhde on jatkunut vähintään kuukauden. Vastaavasti alle kuukauden jatkuneissa työsuhhteissa työntekijällä on oikeus saada 50 % palkastaan. Koska rannanpuhdistustyövoiman vaihtuvuuden oletetaan olevan suurta ja sairauspoissaolot voivat olla yleisiä työn raskauden takia, palkkauksessa voi tulla harkittavaksi urakka- tai toimenpidepalkkaus.

Työaika

Työaikalain (5.7.2019/872) 5. §:ssä määritellään säännölliseksi työajaksi enintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa ja 40 tuntia viikossa. Myös rannanpuhdistustyölle asetetaan 8 tunnin työpäivä. Jos tilanne niin vaatii, puhdistustyöntekijät voivat tehdä myös ylitöitä. Työaikalain 18. §:n mukaan työntekijän työaika ylityö mukaan lukien ei saa ylittää keskimäärin 48:aa tuntia viikossa neljän kuukauden ajanjakson aikana. Tämä lisäksi moottorijoneuvon kuljettajan työaika ei saa kalenteriviikon aikana ylittää 60:tä tuntia.

Koska puhdistustyö on fyysisesti raskasta, työntekijöiden lepoajoista on huolehdittava erityisen tarkasti. Myös taukotilat on syytä järjestää asianmukaisesti. Työaikalain 25. §:n mukaan työntekijälle on annettava jokaisen työvuoron alkamista seuraavan 24 tunnin aikana vähintään 11 tunnin pituinen keskeytymätön lepoaika. Toiminnan luonteen niin edellyttäessä tästä voidaan poiketa, mutta enintään kolmen peräkkäisen vuorokausilevon aikana kerrallaan. Jos vuorokausilepoa lyhennetään, lepoajan on kuitenkin oltava vähintään viisi tuntia.

Etenkin käsin tehtävä puhdistustyö tehdään valoisaan aikaan. Työaika on keskimäärin 8 tuntia päivässä viitenä päivänä viikossa. Vuodenajasta riippuen työtä voidaan tehdä yhdessä tai kahdessa vuorossa. Tilanteesta riippuen työtä saatetaan joutua tekemään kaikkina viikonpäivinä, myös sunnuntaisin.

Vapaaehtoisresurssit muodostavat tärkeän lisävoimavaran laajan öljyvahingon torjunnassa. Mitä organisoituneempaa viranomaisten ja vapaaehtoisten yhteistyö on, sitä tehokkaamman tuen öljyntorjuntaoperaatio saa. Tästä syystä suunnitelma vapaaehtoisten käytöstä tulee viedä osaksi öljyvahingon torjuntasuunnitelmaa. Siihen tulee kirjata tiedot oman alueen vapaaehtoisjärjestöistä, saatavilla olevista henkilöresursseista ja heidän erikoisosaamisestaan. Myös vapaaehtoisilla käytettävissä oleva varustus ja kalusto on hyödyllistä olla tiedossa etukäteen, sillä alueellisten järjestöjen resurssit ja osaaminen vaikuttavat vapaaehtoisten käytettävyyteen vaikka osaamista valtakunnallisesti löytyisikin.

Suunnitelmassa on hyvä kuvata se henkilömäärä, joka vahingon tapahduttua on tarkoituksenmukaista ottaa vastaan, sekä se aikajana, jonka puitteissa osallistuminen jaksotetaan. Valmiussuunnittelua tehtäessä kirjataan myös vastuunjako eri toimijoiden välillä. Viranomaisten on omassa organisaatorakenteessaan huomioitava vapaaehtoisten ohjaamiseen tarvittavat resurssit.

Suomessa on vahva vapaaehtoisjärjestöjen pohja. Vuosia, parhaimmillaan vuosikymmeniä jatkunut yhteistyö viranomaisten kanssa on luonut vakiintuneita käytäntöjä ja toimivia toimintatapoja. Suurten öljyvahinkojen vähäisen määrän takia kokemusta viranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminnasta on melko vähän ja myös henkilöstön vaihtuvuus on suurta. Nämä korostavat etukäteissuunnittelun merkitystä. Ennakoon huolellisesti valmistellut suunnitelmat ja sopimukset vähentävät vapaaehtoisten kutsumiseen liittyvää työmäärää vahingon aikana.

Keskeisenä toimijana suomalaisessa vapaaehtoisessa pelastustoiminnassa on Vapepa-verkosto, joka muodostuu yli 50 järjestöstä. Vapepa-verkosto on rekisteröimätön, ja sen toimintoja maalla koordinoi Suomen Punainen Risti, merellä Suomen Meripelastusseura ja ilmassa Suomen Len-topelastusseura. Vapaaehtoisten osallistumisen

yleisperiaatteena on, että viranomaisen on mahdollisimman helppo käyttää vapaaehtoisia ja että heidän käyttämisensä on hyödyllistä pelastustoiminnalle. Kaikkea pelastustoimintaa johtaa viranomainen, mutta vapaaehtoisilla on tavoitteena, että heidän toimintaansa viranomaisen ohjeistuksella ja käskyillä koordinoi toimialajärjestöön kuuluva henkilö. Vapaaehtoistoiminnan johtaja siis vastaa siitä, että vapaaehtoiset hoitavat heille annetut tehtävät. Vapaaehtoistoiminnan johtaja voi hoitaa myös tukitoimintoja, kuten muonitusta ja majoitusta. Etenkin alkuvaiheessa koordinaatiota hoitaa SPR:n valmiuspäällikkö tai muu toimintaan osallistuvan järjestön työntekijä suunnitelmien tai tilanteen mukaan. Vapaaehtoiset voivat toimia myös suoraan viranomaisten johdossa. Vastuu on aina pelastustoimella.

Viranomaisen vastuu:

- vapaaehtoiset toimivat aina viranomaisen ohjeistuksella ja ohjeistuksen mukaisesti
- viranomainen osoittaa majoitus- ym. toimintapaikat
- logistiikan reittisuunnitelmat viranomaisten ohjeiden mukaan
- mahdollinen henkisen tuen järjestäminen
- viestintäohjeistus, määritellyt keinot ja puhe-ryhmät
- viranomaiset antavat ohjeistuksen tiedottamisesta ja salassapitovelvollisuudesta.

Tähän manuaaliin kirjatut sisäministeriön ohjeet tarkentuvat manuaalin valmistumisen jälkeen, joten tarkista yksityiskohtaisempi sisältö sisäministeriön ohjeistuksesta.

6.1 VAPAAEHTOISET VALMIUSSUUNNITELMISSA

Sisäministeriö suosittaa selkeitä sopimuksia ja vastuiden kirjoittamista auki viranomaisten ja vapaaehtoisten välillä. Sopimuksellisuus edistää yhteistyötä, kun asiat on käyty läpi järjestelmäl-

lisesti. Sopimus vapaaehtoisjärjestöistä tehdään etukäteen. Siinä määritellään muun muassa seuraavat asiat:

- viranomaisen vastuut
- vapaaehtoisjärjestöjen vastuut
- vapaaehtoistyön riskiarviot
- suunnitelmat vapaaehtoisten panoksesta
- yhteydenottojen ja hälyttämisen alueellinen protokolla yhteystietoineen
- vapaaehtoisten hälyttäminen
- mahdollisten matkakulujen korvaaminen vapaaehtoisille.

Sopimuksellisuus

- lisää vapaaehtoisten turvallisuutta ja työn selkeyttä
- hahmottaa vapaaehtoisten osaamista ja soveltuvia tehtäviä.

Vapaaehtoinen on työsopimussuhteeseen verrattavassa tilanteessa heti hälytyksestä alkaen; muun muassa vakuutukset astuvat voimaan välittömästi.

Pelastuslain 102. ja 103. §:n mukaan vapaaehtoistyöstä ei makseta palkkioita eivätkä vapaaehtoiset ole oikeutettuja matkakorvauksiin ilman erillistä sopimusta. Lain mukaan korvataan turmeltuneet tai hävinneet henkilökohtaiset vaatteet, varusteet ja työvälineet sekä tapaturmat tai ammattitaudit.

Jälkitorjunnan ei lasketa olevan pelastustoimintaa, vaan se on kuntien vastuulla. Tarkempi rannanpuhdistus (viimeistely- ja hienopuhdistus, katso vihko 9C) käsitetään jälkitorjunnaksi. Jälkitorjunnassa vapaaehtoiset eivät enää ole Valtiokonttorin vakuutuksen alaisia.

6.2 VAPAAEHTOISILLE SOVELTUVAT TEHTÄVÄT

Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät määritetään alueellisesti palvelutasopäätös ja alueelliset riskit huomioiden. Vastuuviranomaiset ja oikea toimija määritellään tehtäväkohtaisesti. Kullekin tehtävälle laaditaan riskianalyysi, jossa arvioidaan vaadittava panostus suhteessa saavutettaviin hyötyihin sekä arvioidaan osaamisvaatimukset ja tarvittavat koulutustasot. Tehtäväkohtainen riskianalyysi

tehdään yhdessä pelastuslaitosten ja järjestöjen kanssa. Analyysissa pohditaan, mitä, missä, millaisissa tilanteissa ja mistä syystä työssä esiintyy vaaroja ja riskejä ja mitkä ovat tilanteita, joissa henkilöt voivat joutua vaaraan. Riskeistä arvioidaan myös todennäköisyys ja vaikutukset.

Vapaaehtoisjärjestöjen osaaminen ja lukumäärä vaihtelevat alueittain. Valtakunnallisesti osaamista on olemassa valtavasti, mutta kaikki osaaminen ei ole jalkautettavissa joka puolella maata, ainakaan kovin nopeasti. Siksi jokaisen pelastuslaitoksen tulisi selvittää oman alueensa osaaminen ja kyvyt. Tässä luvussa käydään läpi Vapepa-verkoston tarjoamaa osaamista, jota voi käyttää pohjana oman pelastustoimialueen sopimusten valmistelussa. Tehtävät on koottu Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) oppaasta *Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyntorjunnassa*.

Listaus ei ole täydellinen. Lisäksi tehtäviä kuvataan tässä yleisellä tasolla, ja siksi öljyvahinkotilanteessa saattaa nousta esiin myös tehtäviä tai toimia, joita ei tässä ole mainittu.

Vapaaehtoistehtävät, joihin löytyy valmista osaamista valtakunnallisesti:

- operatiiviset tehtävät
  - tiedustelutehtävät
  - rantatorjunta, -keräys ja rannanpuhdistus
  - öljynäytteenotto
  - öljyntyneiden eläinten hoito
- logistiikka ja muut tukitoiminnot
  - kuljetukset
  - perustamiskeskusten rakentaminen ja purku
  - muonitus, majoitus ja ensiapu
  - varustejako, vapaaehtoisten kirjaaminen, ryhmien kokoaminen, vapaaehtoisten informointi, erityisosaamisen selvittäminen viranomaisten tukena ja apuna.

Viranomaisille on vapaaehtoistyön listaus myös sisäisen turvallisuuden TUOVI-portaalissa. SPEKin oppaan ja sisäministeriön ohjeistuksen pohjalta laadittua toimintaohjekorttia 2B voidaan käyttää sekä valmiussuunnittelun ja yhteistyösopimusten että tilannejohtamisen tukena. Vapaaehtoisten kutsumisesta on puolestaan tehty toimintaohjekortti 2C, joka on lyhyt muistilista asioista, joiden tulee olla selvitettyinä tai sovittuina vapaaehtoisia hälytettäessä.

6.3 VAPAAEHTOISTEN HÄLYTTÄMINEN

Vapepan hälyttäminen tarkoittaa käytännössä yhteyttä valmiuspäivystäjään hälytyskeskuksen kautta. Valmiuspäivystäjä ei välttämättä vastaa tuntemattomiin numeroihin vaan ennalta sovitun hälytysprotokollan mukaisesti tallennettuihin yhteystietoihin. Koska hälyttämisessä voi olla alueellisia eroja, hälytystapa ja -prosessi on hyvä varmistaa paikallisissa sopimuksissa.

6.4 VIRANOMAISTEN JA VAPAAEHTOISTEN YHTEISTOIMINNAN RAJAPINNAT ÖLJYN RANTAKERÄYKSESSÄ

Ympäristöministeriö asetti SÖKÖSuomenlah-ti-hankkeelle tavoitteeksi tiivistää viranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen välistä yhteistoimintaa öljyvahingon torjuntatyössä. Yhteistoiminnan selkeyttämiseksi toimintojen rajapintoja tarkasteltiin öljyn rantakeräyksen osalta Suomenlahden alueen viranomaisten ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteisessä työpajassa. Tarkastelun tuloksena laadittu toimintakaavio on esitetty kuvassa 4. Kaavio

KUVA 4

Viranomaisten ja vapaaehtoisten yhteistoiminnan rajapinnat öljyn rantakeräyksessä.

on kuvattu aikaperustaisena alkaen öljyvahinkoilmoituksesta vapaaehtoisten osallistumiseen ja keräystoiminnan päättämiseen.

Toimintakaavio on yksinkertaistettu kuvaus: aikajanan tapahtumat ja toimenpiteet voivat käytännössä olla hyvinkin laajoja tai pitkäkestoisia. Kaavio on tehty pelastustoimen näkökulmasta, ja vapaaehtoisten sisäiset järjestäytymistoimet on jätetty siitä pois. Vapaaehtoisten sisäistä organisoitumista on kuvattu kattavasti SPEKin materiaaleissa (ks. luku Lisätietoa).

Ilmoitus öljyvahingosta käynnistää viranomaisten omat torjuntatoimet. Mikäli vahingon mittakaavasta on nähtävissä tuleva tarve vapaaehtoisresurssien käytölle, pelastuslaitokselta lähtee myös ennakoilmoitus vapaaehtoisille. Ennakoilmoituksessa kuvataan öljyvahingon sijainti ja arvioitu laajuus sekä, jos mahdollista, vapaaehtoisten määrällinen ja laadullinen käyttötarve.

Ennakoilmoitus vapaaehtoisille tehdään joko WWF:n päivystäjälle tai Vapepan valmiuspäivystäjälle. Vapaaehtoisten sisäisenä toimenpiteenä ilmoitus välitetään WWF:n vapaaehtoisrekisterin jäsenille. Vapepa-verkosto voi tarjota apuaan myös oma-aloitteisesti.

Vapaaehtoisten varsinainen hälyttäminen tehdään sen jälkeen, kun pelastusviranomaisen riskiarvio vapaaehtoisille suunnitellusta työtehtävästä kyseisessä työnteonpaikassa on valmistunut. Hälytys tehdään hälytyskeskuksen kautta, josta se etenee WWF:n vapaaehtoisille öljyntorjuntajoukoille sekä Vapepan tukitoimia tarjoaville järjestöille.

Ennen vapaaehtoisten työhönottoa toteutetaan SÖKÖn terveystarkastusmallin mukainen työhöntulotarkastus. Malli löytyy vihkon 5B aineistoista. Tarkastus voidaan toteuttaa sähköisenä. Työn päätyttyä tai henkilön muuten uloskirjautuessa tehtävästä tehdään lopputerveystarkastus.

Järjestäytymisvaiheessa viranomaiset valmistelevat vapaaehtoisjoukoille tarkoitetut keräystyömaat maaperän suojauksineen, varusteineen ja välineineen sekä tarvittavine taukotiloineen ja ensiaputarvikkeineen (ks. luku 8 sekä vihkot 5A, 9C ja 10). Vapaaehtoisten edustajat voidaan kutsua mukaan ns. rantakatselmukseen, jossa kartoitetaan kyseisellä työmaalla käytettävät keräysmenetelmät, välineet ja kalusto, jolloin varustelussa voidaan hu-

mioida vapaaehtoisilta itseltään löytyvät resurssit. Esimerkiksi WWF:n kouluttamilla joukkueenjohtajilla on osaamista keräystyömaiden perustamiseen. Lisäksi vapaaehtoisten omaan järjestäytymiseen sisältyy muun muassa perustamiskeskukseen ja vapaaehtoisten johtopaikan perustaminen.

Rantakeräystyö voidaan käynnistää, kun kaikki valmistelut on saatu päätökseen: keräystyömaat ovat valmiina, tukitoimet on saatu käyntiin, Vapepa on pystyttänyt rekrytointi-/perustamiskeskukseen ja vapaaehtoisten johtopaikan, WWF-koordinaatiotiimi (vähintään viestintään nimetty henkilö ja joukkueenjohtajat) ovat saapuneet paikalle ja vapaaehtoistoiminnan yhteysupseeri on siirtynyt pelastustoiminnan johtokeskukseen.

WWF:n vapaaehtoisten öljyntorjuntajoukkojen ensimmäinen joukkue kirjataan rekrytointi-/perustamiskeskukseen kautta. Se aloittaa öljyn keräämisen pelastusviranomaisen antaman turvallisuus- ja työmenetelmäperehdytyksen jälkeen. Työt käynnistyvät noin 24 tuntia hälytyksestä tai myöhemmin. Samalla valmistaudutaan uusien vapaaehtoisten vastaanottamiseen ja organisoidaan heille pikakoulutusta. Rantapuhdistukseen osallistuville vapaaehtoisille annettavan pikakoulutuksen sisältörunko on kuvattu vihkossa 19. Uusien vapaaehtoisten vastaanotto tapahtuu aiemmin luvussa 5.2 kuvatun rekrytointiprosessin mukaisesti.

Keräystyössä ylläpidetään esimerkiksi 150 vapaaehtoisen henkilön eli viiden 30 hengen joukkueen rotaatiota. Vapaaehtoiset työskentelevät enintään kolme päivää kerrallaan, minkä jälkeen heille tulee antaa kahden päivän lepo. Työpäivän pituus voi olla enintään 12 tuntia.

Viranomainen johtaa ja ohjeistaa rantakeräystyötä sekä varmistaa, että tarvittavat asiat tulevat dokumentoiduiksi. Dokumentaatioissa voidaan hyödyntää vihkosta 6 löytyvää listaa kirjattavista asioista (työntekijöiden nimet, työtunnit, käytetyt välineet, varusteet, polttoaineet jne.) ja vihkosta 9C löytyvää keräystyömaan päiväraportin pohjaa. Viranomainen koordinoi keräystyömaiden työmaakokousten (aamuinfojen) järjestämisen. Yhteisten työmaakokousten tarkoituksena on varmistaa tiedonkulku sekä kehittämiskohteiden ja palautteen välittömyys. Palautetta kerätään päivittäin ja operaation päätteeksi. Uloskirjautumisen yhteydessä tehdään vielä lopputerveystarkastus.

ULKOPUOLISET PALVELUNTUOTTAJAT OSANA ÖLJYNTORJUNTAORGANISAATIOTA

Urakoitsijoita ja alihankkijoita voidaan käyttää esimerkiksi vahinkojätteen poistamiseen ja puhdistustyöhön sekä öljyjätteen ja kaluston kuljettamiseen. Osallistuvilla tulee olla öljyn turvalliseen ja lainmukaiseen käsittelyyn tai kuljettamiseen tarvittava koulutettu henkilöstö, kalusto ja kokemus. Viranomaisen tulee varmistua siitä, että tehtävään valitulla urakoitsijalla on asianmukaiset luvat ja vakuutukset.

7.1. URAKOITSIJAN VALINTA

Alusöljyvahingossa torjuntaviranomainen johtaa tilannetta ja päättää alihankkijoista. Suuressa alusöljyvahingossa voidaan alussa käyttää kaikkia tarjolla olevia palveluja, mutta torjunnan pitkittyessä tehdään valintoja.

Kansainvälisillä kuljetusyriyksillä on erityisesti öljyvahinkoja koskevia hätätapauksia varten perustettuja puhelinkeskuskeskuksia. Vahingon sijainnin ja tyyppin selvitettyään näiden keskusten päivystäjät ottavat yhteyttä lähimpään pätevään urakoitsijaan. Samoin paikallisilla ja valtion viranomaisilla on kiinnitettynä puhdistusurakoitsijoita tilanteita varten, joissa valtio on vastuullisena tahona tai vastuullinen taho on tuntematon, haluton tai kyvyttö maksamaan puhdistusta. Torjuntaa johtavan viranomaisen olisikin hyvä tutustua oman alueensa alihankkijoihin ja niiden palveluihin.

Vahingosta vastuullisen tulee antaa vaikuttaa alihankkijan valintaan, koska vastuullinen taho on se, joka maksaa työstä laskun.

On aina muistettava, että jos vahingosta vastuullinen on valmis käyttämään urakoitsijan palveluita mutta ei tiedä, mihin ottaa yhteyttä, viranomaisen tulee pidättäytyä ehdottamasta yhden tietyn yrityksen käyttöä riippumatta siitä, onko tämä yritys kiinnitettynä vai ei. Toisin toimiessa on mahdollista, että muut vastaavat yritykset kokevat

viranomaisten antavan epäreilua etua tietyille yrittäjille. Erityisen hankala tilanteesta tulee, jos osa viranomaisista työskentelee osa-aikaisesti yrityksille, joita he suosittelevat.

Yksi vaihtoehto on luoda lista oman alueen urakoitsijoista ja niiden palveluista varmistaen, että listan nimet ovat aakkosjärjestyksessä. Tällöin kukaan ei saa mielikuvaa suosikkijärjestelmästä.

Suunnitellessa listaa urakoitsijoista ja tämän listan esittelemistä vahingosta vastuulliselle on suositeltavaa ottaa yhteyttä kunnan lakimiehiin ja kysyä heiltä neuvoa. On syytä muistaa, että jos urakoitsija esittää valituksen, joka koskee eturistiriitaa tai epäoikeudenmukaista suosimista, lakimiehet tulevat mukaan joka tapauksessa. Tämän vuoksi voi yhtä hyvin pyytää heidän neuvoaan jo etukäteen ja välttää joutumisen oikeusprosessiin.

7.2 VASTUU URAKOITSIJAN TOIMINNASTA JA MAHDOLLISISTA VAHINGOISTA

Alihankintaa koskevien, yleisesti hyväksytyjen oikeuskäytäntöjen mukaan alihankkijan palveluja ostava ei ole vastuussa alihankkijan toiminnasta johtuvista kolmansille osapuolille seuraavista vahingoista. On kuitenkin olemassa esimerkkejä tapauksista, joissa yksilö tai organisaatio on todettu syylliseksi urakoitsijan huolimattomaan valintaan, koska alihankkijan mainetta tai kokemusta ei ollut selvitetty riittävän hyvin. Kunnollisen selvityksen tekeminen on erityisen tärkeää silloin, kun kyseessä on vaarallisia aineita tai siitä syntyneitä jätettä koskeva työ.

Vastuu huolimattomasta valinnasta kuuluu öljyvahingon aiheuttajalle, jos se hoitaa alihankkijan valinnan. Tämä pitääkin paikkansa useimmissa tapauksissa, mutta pelastusviranomaisilla voidaan silti todeta olleen oikeudellisia velvoitteita lopettaa sellainen alihankkijan toiminta, joka voi

aiheuttaa turvallisuusriskejä. Pelastusviranomaisen voi olla vaikea arvioida potentiaalisia vaaroja, erityisesti jos vahinkojätteen vaikutus on vähemmän tunnettu, mutta tämä vain entisestään lisää tarvetta selvittää alihankkijan kokemus ja osaaminen. Yrityksen laatimasta työsuunnitelmasta voidaan pyytää toinen mielipide joltakin luotettavalta taholta, kuten paikalliselta asiantuntijalta tai ympäristöviranomaiselta.

Yksi tapa välttää alihankkijoiden huolimattomaan valintaan liittyviä haasteita on tutustua alueella työskenteleviin urakoitsijoihin, niiden työhistoriaan, käytössä olevaan kalustoon ja työtapoihin. Tämä tapahtuu tehokkaimmin yhteisharjoitusten kautta.

7.3 ALIHANKKIJOIDEN TYÖNTEKIJÖIDEN KOULUTUS

Torjuntaa johtavan viranomaisen tulee varmistua, että kaikki urakoitsijoiden palkkaamat henkilöt ovat läpikäyneet vaarallisessa ympäristössä työs-

kentelemiseen vaadittavan koulutuksen. On selvitettävä myös, ovatko alihankkijoiden työntekijät käyneet vaadittavan vuosittaisen täydennyskoulutuksen. Alihankkijoiden työntekijät saattavat työskennellä torjuntatyömaalla pelastusviranomaisten rinnalla, joten on hyvä varmistaa, että jokainen tietää, mitä ollaan tekemässä.

Tarvittaessa pelastuslaitos voi pyytää urakoitsijoita lähettämään kopiot kaikkien palkkaamiensa työntekijöiden koulutustodistuksista. Pelastuslaitoksen ei tule epäröidä ottaa yhteyttä työturvallisuusasiantuntijoihin, jos ei ole varma työntekijöiltä vaadittavista koulutuksista. Työsuojeluasiantuntijoiden on hyvä vieraillla henkilökohtaisesti torjuntatyömaalla, jotta he varmistuvat urakoiden asianmukaisesta hoitamisesta.

8 HENKILÖSTÖHUOLTO

8.1 HENKILÖSTÖHUOLLON ORGANISOINTI

Henkilöstöhuoltoon kuuluvat työntekijöiden majoituksen ja muonituksen sekä suojavarusteiden, ensiapuvalmiuden ja saniteettimahdollisuuksien järjestäminen. Huolto suunnitellaan yhteistyössä logistiikka- ja huoltopäällikön kanssa.

Keräystyömaat valmistellaan ennen keräysjoukkojen saapumista. Työmaan maaperä suojataan, ja työmaan sisääntulo- ja poistumisväylä sekä muut kulkureitit merkitään ja suojataan. Työmaalle tuodaan kaikki keräystyön tarvitsemat välineet, jätteen keräys- ja kuljetusastiat sekä työntekijöiden puhdistautumiseen ja huoltoon tarvittavat tilat tai toiminnot. Näitä ovat muun muassa turvalaitteet ja ensiapuvälineet, kuten hätäsuihkut, puhdistautumispisteet ja taukotilat.

Taukotilana, huoltopisteenä, voi toimia työmaakoppi, telttat tai esimerkiksi WWF:n käytössä oleva siirrettävä öljyntorjuntakontti. Teltoina voidaan

käyttää pelastuslaitosten omien suojatelttojen lisäksi esimerkiksi Puolustusvoimien tai SPR:n telttakalustoa. Tilan tulee olla suojaisa ja lämmin. Henkilöstöhuoltopiste perustetaan aina puhtaalle alueelle. Henkilöstöhuoltopisteellä voidaan suorittaa päivittäiset suunnittelupalaverit ja tilannetiedotukset, ylläpitää infotaulua ja antaa pikaohjeita. Taukutiloille tulee järjestää riittävä jätehuolto, jottei alue roskaannu. Lisäksi rannalla toimiville keräysjoukoille tulee järjestää tarvittavat käymälätilat. Käymälöitä tarvitaan keskimäärin yksi 20 henkilöä kohden. Tyhjennys on tarpeellinen noin 550 käyttökerran välein. Keräystyömaan ja huoltopisteen perustamista sekä suojaustoimia on kuvattu manuaalin vihkossa 10.

Ruokahuolto saattaa olla tarkoituksenmukaisinta ostaa ulkopuoliselta, tehtävään erikoistuneelta yritykseltä. Sillä on valmiina kenttäruokailussa vaadittavat ruoka-astiat ja kuljetuskalusto, millä voidaan varmistaa kylmäketjun katkeamattomuus.

KUVA 5

Torjuntaorganisaation huollon järjestäminen sitoo sekin työvoimaa. HALONEN 2018.

Keräystyö voidaan aloittaa vasta, kun vahinkojätteen vaaraomaisuudet tiedetään ja kerättävän öljyn vahingollisuus henkilöstölle on analysoitu näytteestä. Aina ennen keräystyön käynnistymistä laaditaan kyseistä keräystyömaata koskeva turvallisuussuunnitelma (ks. vihko 5B). Turvallisuussuunnitelma perustuu riskinarviointiin, ja sen laajuus suhteutetaan vahinkoaineeseen ja operaation laajuuteen. Keräystyömaan turvallisuussuunnitelmaan kirjataan muun muassa vaadittavat suojaimet. Turvallisuussuunnitelma on käytävä läpi kaikkien torjuntaan osallistuvien kanssa.

Työperehdytykseen sisällytetään ohjeet kyseisellä keräystyömaalla työskentelystä ja siellä käytettävistä keräysvälineistä. Lisäksi puhdistusjoukoille on ohjeistettava muun muassa tarvittavien suojarusteiden oikea käyttö, viestintävälineet ja -tavat, poistuminen alueelta mahdollisessa vaaratilanteessa sekä kyseisen työmaan ensiapuvälineiden sijainti. Samalla työntekijöille on kerrottava, miten työ organisoidaan, mikä on kenenkin tehtävä ja mihin lopputulokseen pyritään. Perekdytys toistetaan aina uudelle työmaalle siirryttäessä tai otettaessa käyttöön uusia menetelmiä tai uusia työntekijöitä. Perekdytyksen tarve korostuu, jos työvoimana käytetään pelastuslaitoksen ulkopuolista henkilöstöä.

Öljynkerääjäryhmät kuljetetaan ennalta sovitusta lähtöpaikasta kokoontumispaikalle, esimerkiksi kuljetuspisteeseen, josta siirrytään kunkin alueen keräystyömaalle. Keräystyömaan läheisyyteen perustettavassa huoltopisteessä öljynkerääjä pukee ylleen öljyntorjuntavarusteet. Pukemisen yhteydessä ensiaputaitoiset merkitään, ja he jäävät ensisijaisesti ns. puhtaiksi henkilöiksi.

Öljynkeräystyötä tehdään keräystyömaalla pienryhmissä koulutettujen ryhmän- ja joukkueenjohdajan ohjaamina. Öljynkeräyksessä on tärkeää muistaa pitää taukoja tarpeeksi usein. Ryhmänjohtaja on merkittävässä roolissa huolehdittaessa riittävästä tauoista ja öljynkerääjien yleisestä hyvinvoinnista.

Päivän työrupeaman jälkeen tai tauolle lähdetäessä torjuntahenkilöstö siirtyy keräystyömaan likaiselta alueelta puhdistautumispisteen kautta puhtaalle puolelle. Puhdistautumispiste voi muo-

lostua esimerkiksi matalasta tilapäisaltaasta ja kahdesta jäteastiasta, joista toiseen laitetaan likaantuneet kertakäyttöiset suojarusteet ja toiseen puhdistukseen menevät, uudelleen käytettävät varusteet. Puhdistautumisessa voidaan hyödyntää myös siirrettäviä pesutelttoja. Työmaan likaiselta alueelta ei saa poistua muutoin kuin puhdistautumispisteen kautta. Puhdistautumispisteen perustamista on kuvattu keräystyömaan perustamisen yhteydessä vihkossa 10 ja puhdistautumista vihkossa 9C.

Keräystyömaalla järjestetään työmaakokouksia, aamuinfoja, joissa käydään lävitse keräys- ja puhdistusoperaation tilanne, kulloisenkin päivän tavoitteet, työaika ja tauotus, senhetkiset vastuuhenkilöt, keräystyömaan olosuhteet ja erityispiirteet sekä käytettävät työmenetelmät, menetelmä- ja lajitteluohjeet. Päivän päätteeksi kerätään tietoa työmaan edistymisestä, onnistumisista ja haasteista: mitkä menetelmät tuntuivat toimivilta ja mitkä eivät. Saadut parannusehdotukset vietään osaksi seuraavan päivän työsuunnitelmaa. Mahdolliset poikkeamat tai läheltä piti -tilanteet raportoidaan.

Kun työpäivä päättyy (tai työmaa suljetaan) siellä suoritetuista toimenpiteistä koostetaan raportti torjuntatyön johdolle. Raportissa kuvataan tehdyt toimenpiteet, käytetty työvoima ja kalusto sekä havaitut kehittämiskohteet. Raporttiin liitetään puhdistustyön osallistujalistat. Raportoinnissa voidaan hyödyntää vihkossa 9C esitettyä keräystyömaan päiväraporttipohjaa.

Työn päätyttyä työntekijät osallistuvat loppuverystarkastukseen.

8.2.TORJUNTATYÖNTEKIJÖIDEN MOTIVOINTI

Rannanpuhdistustyöntekijöiden motivointiin on hyvä kiinnittää huomiota, sillä työ on raskasta ja sen tulokset tulevat näkyviin hitaasti. Öljyntorjuntatyössä myöskään ulkoiset tekijät, kuten palkka, eivät yksin riitä työnteon motivaattoriksi. Puhdistustyön kaltaisessa lyhytaikaisessa työsuhteessa monet perinteiset motivaatiotekijät eivät toteudu. Esimerkiksi kehittymismahdollisuudet ovat rajalliset. Työ on yksinkertaista, sitä tehdään tarkkojen ohjeiden mukaan eikä yksittäisellä työntekijällä ole

juuri mahdollisuuksia vaikuttaa työhön tai toimintatapoihin. Myöskään muut sitoutumista edistävät tekijät, kuten osallistuminen suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä varmuus työsuhteen pysyvyydestä, eivät määräaikaisessa, lyhyessä työsuhteessa toteudu, jolloin sitoutuminen voi jäädä heikoksi.

Motivoivan työn tehtäväkokonaisuudet ovat helposti hahmotettavissa ja ennen kaikkea loppuun suoritettavissa. Torjuntatyön päämäärä ja välitavoitteet on siis tärkeää tuoda esille myös työntekijöille, sillä muutoin työskentely voi näyttää toivottomalta. Jotta työmotivaatio säilyisi, työntekijälle tulee antaa arvostusta ja palautetta hänen työnsä tuloksista.

Motivaation ylläpitämiseksi tulee tietoisesti korostaa työn tärkeyttä ja sen merkittävyyttä ihmisten turvallisuuden ja terveyden sekä luonnon toipumisen edistämiseksi. Suurin osa vapaaehtoisista ja myös puhdistustyöhön palkallisiksi hakeutuvista henkilöistä osallistuu torjuntatyöhön suojelemaan luontoa ja palauttaakseen niin eläinten kuin ihmistenkin elinympäristön vahinkoa edeltäneeseen tilaan. Näiden työn myönteisten vaikutusten esiin tuominen, työpäivälle suunniteltujen tavoitteiden kertominen ja niiden toteutumisesta kiittäminen sekä koko torjuntaoperaation etenemisen kuvaaminen auttavat ylläpitämään työmotivaatiota.

LISÄTIETOA

Estlander, V. 2020. **Host Nation Support**. Isäntävaltion tuki ulkomaiselle avun tuottajalle ympäristövahingossa. Teoksessa Halonen, J. (toim.) 2021. Öljyntorjuntavalmiuden kehittäminen Suomenlahden rannikon pelastuslaitoksissa. SÖKÖSuomenlahti-hankkeen taustaselvitykset ja loppuraportti. Xamk Kehittää 134. Kotka: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

IPIECA. 2015. **Volunteer management**. IPIECA-IOGP Oil Spill Response Joint Industry Project. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ipieca.org/resources/case-study/volunteer-management/>.

Laki nuorista työntekijöistä 19.11.1993/998.

Luukkanen, K. 2010. **Henkilöstöressurssien organisointi suuren alusöljyvahingon torjunnassa**. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Pro gradu -tutkielma.

POSOW. 2013. **Oil spill volunteer management manual**. Preparedness for oil-polluted shoreline cleanup and oiled wildlife interventions. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.posow.org/documentation/manual>.

Rantavuo, E. 2020a. **Kansainväliset opit ja käytännöt vapaaehtoisten osallistamisesta öljyntorjuntaan**. Teoksessa Halonen, J. (toim.) 2021. Öljyntorjuntavalmiuden kehittäminen Suomenlahden rannikon pelastuslaitoksissa. SÖKÖSuomenlahti-hankkeen taustaselvitykset ja loppuraportti. Xamk Kehittää 134. Kotka: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Rantavuo, E. 2020b. **Öljyntorjunnan vapaaehtoisresurssit Suomessa**. Teoksessa Halonen, J. (toim.) 2021. Öljyntorjuntavalmiuden kehittäminen Suomenlahden rannikon pelastuslaitoksissa. SÖKÖSuomenlahti-hankkeen taustaselvitykset ja loppuraportti. Xamk Kehittää 134. Kotka: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Sisäministeriö. 2015. **Kansainvälisen avun vastaanottojärjestelyt luonnon ja ihmisen aiheuttamissa suuronnettomuustilanteissa**. Sisäministeriön julkaisu 18/2015. Helsinki: Sisäministeriö, Sisäinen turvallisuus.

Työaikalaki 5.7.2019/872.

Työsopimuslaki 26.1.2001/55.

Waara, R. & Lönnqvist I. (toim.) 2019. **Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa**. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.

Tietoa Rakennuspoolista: www.rakennusteollisuus.fi/Rakennusteollisuus-RT/RTn-palveluyksikot/Rakennuspooli/Aluetoimikunnat/

Tietoa Maakuljetuspoolista: www.huoltovarmuuskeskus.fi/toimialat/logistiikka/maakuljetuspooli/

Tietoa Vesikuljetuspoolista: www.huoltovarmuuskeskus.fi/toimialat/logistiikka/vesikuljetuspooli/

Lisätietoa vapaaehtoisesta pelastuspalvelusta Vapepasta: www.vapepa.fi

Vapaaehtoiset öljyntorjunnassa -hankkeessa tehdyn materiaalin löydät täältä:
www.vapaaehtoisetoljyntorjunnassa.fi

WWF Suomen vapaaehtoisista öljyntorjuntajoukoista löytyy tietoa täältä: www.wwf.fi/vaikuta-kanssamme/vapaaehtoisty/oljyntorjuntajoukot/

Pelastustoiminnan johtaja tai yleisjohtaja, mikäli sellainen on tilanteessa nimetty, on vastuussa ulkomaisen avun tarvitsemasta tuesta. Alla olevaan listaan on koottu ne asiat, jotka on huomioitava kansainvälistä apua pyydettyessä ja vastaanotettaessa. Asiat ovat tilannesidonnaisia, ja niistä on sovittava tapauskohtaisesti.

Seuraavat asiat tulee huomioida HNS-velvoitteiden varmistamiseksi:

✓	HNS-velvoitteiden osalta edellytettävät järjestelyt
	tarvittavat yhteystiedot
	saapuvien yksiköiden tai vastaavien lukumäärä
	saapuvan materiaalin laatu ja määrä
	tarvittavat varastointitilat
	maahantulopaikat ja rajamuodollisuudet
	maahantulopaikat täydennettäessä yksiköiden varustusta tms.
	RDC:n eli vastaanotto- ja poistumiskeskuksen (Reception and Departure Center) perustaminen
	viisumijärjestelyt, kutsukirje, matkustusdokumentit
	maahantulomuodollisuudet, tulli yms.
	poikkeukset tullimuodollisuuksissa ja verotuksessa
	maahantuontimuodollisuudet viestintävälineille, ajoneuvoille, aluksille, lääkkeille, vaarallisille aineille, valuutalle, verivalmisteille, etsintäkoirille ja kulutustavaroille (ruoka, polttoaine, öljy)
	yhteyshenkilön informoiminen (tilannekuva, tiedotusmateriaali)
	logistiikka – kuljetus maahantulopaikasta onnettomuusalueelle
	kokoontumispaikka ja -aika
	henkilöstön työsuhteiden uusimisen tai pidentämisen muodollisuudet
	ajoneuvojen vuokrausmahdollisuudet tarpeen mukaan
	vakuutusten kattavuus ajoneuvoille/varusteille
	polttoaineen saatavuus ja hinta
	paineistetun kaasun saatavuus, paineilma ym.
	majoitus, pesumahdollisuudet, WC:t, suihkut
	ruokailumahdollisuudet, puhdas vesi
	sähkön tarve ja saatavuus

	kartat
	yksiköiden sisäinen viestintä (taajuudet, tekniset vaatimukset jne.)
	televiestintä, antennien pystyttäminen (mikäli tarvetta)
	pääsy puhelinverkkoon ja Internetiin
	hyvityskäytännöt
	pankkipalvelut/luottokortit
	pääsy henkilökohtaisiin hyvinvointipalveluihin
	pääsy onnettomuusalueelle
	tarve toimistotilalle ja toimistovälineille
	turvallisuusjärjestelyt
	kiinteistöhuoltopalvelu
	korjaamo- ja mekaanikkopalvelut ja/tai -tilat
	välineiden varastointi
	kylmävarastointi
	paikallisen henkilöstön palkkaaminen
	tulkkauspalvelut
	terveyspalvelut/hammaslääkäripalvelut
	medevac
	työhön vaikuttava ympäristölainsäädäntö
	jätteiden/jätevesien käsittely
	yksiköiden lainsäädännöllinen asema
	väliaikaiset työluvut ja nopeutetut lupamenettelyt väliaikaiselle ammatin harjoittamiselle
	juridiset vastuukysymykset
	lehdistöön liittyvät käytännöt
	raportointidokumentit

Viimeistään yksiköiden saapuessa Suomeen seuraavien asioiden tulisi olla valmiina:

	radiotaajuudet
	viestintäohjeistus (käsitteet, järjestelmät ja rajoitukset)
	kuljetus
	polttoainehuolto (myös helikoptereille ja lentokoneille)
	kartat onnettomuusalueesta ja BoO:sta (Base of Operations)
	mahdollinen poliisisaattue onnettomuuspaikalle
	lääkinnällinen tuki
	mahdollinen majoitus ja ruokailu
	mahdollinen tulkki

RDC:ssä (Reception and Departure Center) eli paikassa, jossa KV-apu otetaan vastaan Suomessa, tulisi huolehtia seuraavista asioista:

	RDC on selkeästi merkitty ja saapuvien yksiköiden helposti löydettävissä
	rekisteröinti kansainvälisten pelastusyksiköiden ja välineistön saapuessa ja niiden poistuessa maasta
	odotusalue saapuville yksiköille
	tiedon keräys ja maahantulomuodollisuuksissa avustaminen
	lentokentän logistiikka liittyen lastien käsittelyyn ja lentokoneiden sijoittamiseen
	kansainvälisten yksiköiden ja välineistön kuljetus onnettomuusalueelle
	BoO:n (Base of Operations)
	pääsy polttoaineisiin
	pääsy päivitettyyn tietoon onnettomuudesta

Lomake vapaaehtoisille soveltuvien tehtävien arvioinnin tueksi. Lomaketta voidaan käyttää sekä valmiussuunnittelun ja yhteistyösopimusten että tilannejohtamisen tukena.

OPERATIIVISET TOIMINNOT	Hoitava järjestö alueella	Toiminta- valmiusaika ja kutsuminen	Toiminta- aika	Käytettä- vissä oleva henkilö- määrä ja kalusto	Tarvittava apu	Tarvittava henkilö- määrä ja kalusto	Riski-arvio	Toimen- piteet
Tiedustelu								
Maastossa								
Merellä								
Ilmassa								
Puhdistus- ja torjuntatyö								
Rantojen puhdistus								
Öljyntorjunta rannikolla								
Öljyntyneiden eläinten hoito								
Öljynäyteenotto								
Tukitoiminnot								
Perustamiskeskus								
rakentaminen ja purku								
vapaaehtoisten kirjaaminen								
ryhmien kokoaminen								
vapaaehtoisten informointi								
erityisosaamisen selvittäminen								
Muonitus								
Majoitus								
Maakuljetukset								
Merikuljetukset								
Ensiapu ja henkinen tuki								
Viestitoiminta								
Satamatoiminta								
Tarvikevaraston ylläpito								
Liikenteenohjaus								
Kulunvalvonta ja vartiointi								
Jätehuolto								
Palontorjunta								

Vapaaehtoisille soveltuvien tehtävien määrittely tehdään alueellisesti. Soveltuvat toimijat valitaan tehtäväkohtaisen riskikartoituksen, tehtävässä edellytetyn osaamisen ja mahdollisesti tarvittavan taustakoulutuksen perusteella.

Lomakkeen laadinnassa on huomioitu SPEKin *Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyjonnettomuuden hoidossa* -opas ja sisäministeriön ohjeistus.

Valmistautuminen / ennakoon selvittävät asiat

- Alueellinen valmius ja sopimukset (SM)
- Yleinen riskiarviointi
- Työturvallisuus, varusteet ja vakuutukset
- Mahdollinen varuste- ja kalustokoulutus
- Ajantasaiset yhteystiedot erityisesti omalla toiminta-alueella
- Yhteistyö SPR:n piirien (12 kpl) valmiuspäälliköiden ja Vapepan maakunta-/paikallistoimikuntien kanssa.

Ennen kutsumista

- Tarkista alueelliset vapaaehtoisten mahdollisuudet esimerkiksi yhteistyösopimuksiin kirjatusta tehtävistä ja TOK 2B:stä Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät
- Vahinkokohtainen ja tehtäväkohtainen riskinarvio
- Työterveyshuollon järjestämistarve, terveystarkastusten organisointi
- Keräystyömaiden perustaminen ja varustaminen
- Turvallisuus- ja työhjeiden sekä raportointipohjien laadinta (mm. työmaan päiväraportit, työajanseurantalomakkeet)
- Kustannusvastuusta sopiminen ja kustannusten korvauskelpoisuudelle asetettujen vaatimusten läpikäynti
- Jos mahdollista, ennakkoilmoitus WWF:n päivystäjälle / Vapepan valmiuspäivystäjälle.

Hälytys tehtävälle

- Alueellisesti sovittua hälytystapaa noudattaen. Yhteys Vapepan valmiuspäivystäjään esimerkiksi Vapepan maakunnallisen numeron kautta.
- Mihin tehtäviin ja toimiin vapaaehtoisia tarvitaan? Mitä kalustoa tai tarvikkeita tarvitaan?
- Vapepan järjestöverkosto aloittaa järjestäytymisen ja tarvittavat toimet vain viranomaisen pyynnöstä.

Hyödyllisiä linkkejä

- Vapepan valtakunnalliset yhteystiedot ja valmiuspäälliköt: <https://vapepa.fi/yhteystiedot/>
- Alueelliset toimikunnat ja hälytysryhmät: <https://vapepa.fi/toimikunnat/>
- Yhteystiedot WWF:n öljyntorjuntajoukkoihin: <https://wwf.fi/yhteystiedot/>
- Tietoa Vapepasta viranomaiselle: <https://vapepa.fi/viranomaiselle/>

Muistilista

- Torjuntatyöhön heti käytettävissä olevan henkilöstön ja kaluston selvittäminen
- Henkilöresurssien tarvetta aiheuttavat erityisesti
  - tilannekuvan ylläpitäminen, YVTJ-asiantuntijat, sisäisen ja ulkoisen viestinnän järjestäminen ja toteutus (sometiedottaminen)
  - erityiskohteiden suojaustoimet, öljyn rajoitustoimet vedessä ja rantavyöhykkeellä sekä puomitukissa olevan öljyn keräys
  - maastotiedustelu ja rantojen puhdistustarpeen arviointi
  - öljynäytteiden otto (voi tapahtua esim. tiedustelutai arviointiryhmien työn yhteydessä tai erikseen)
  - öljyn rantakeräys ja -puhdistus
  - öljyntyneiden eläinten ja lintujen hoidon järjestäminen.
- Puhdistustyöhön tarvittavat kuntien ja viranomaisien omat yksiköt
- Puhdistustyöhön mahdollisesti soveltuvat yritykset
- Vapaaehtoisen työvoiman käytön järjestäminen riskinarvion tulosten pohjalta
- Alustava työsuunnitelma, tavoiteaikataulu ja kustannusarvio
- Työn dokumentointiin tarvittavien raportti- ja lomakepohjien valmistelu
- Työterveyshuollon järjestäminen
- Palkat, korvaukset ja maksatusjärjestelyt
- Suorittavat yksiköt ja niiden vastualueet
- Keräystyömaiden ja henkilöstöhuollon perustaminen ja valvonta
- Kalusto- ja materiaalihuollon järjestäminen
- Tarvittavien kuljetusten organisointi
- Puhdistustoimien, niiden tehokkuuden ja turvallisuuden valvonta (yksiköiden vastualueet)
- Jätteidenkäsittelytoimet (torjuntayksiköiden tehtävät ja jätehuollon tehtävät): jätteiden keräys-, koon-ti- ja käsittelytavat, välivarastointipaikat ja lopulliset sijoituspaikat
- Puhdistustulosten tarkastaminen ja arviointi
- Toimenpiteiden ja kustannusten dokumentointi ja taltiointi
- Tarvittavat jälkitoimet (hienopuhdistus ja työn jälki-en korjaus)
- Kaluston ja varusteiden takaisinkeräys-, kunnostus- ja varastoihinpalautusmenettelyt
- Viimeistelytyöt (määritetään kohteet, suorittajat ja aikataulu)
- Puhdistustyön päättäminen
- Torjuntakustannusten yhteenvetojen tekeminen ja korvausvaatimusten laatiminen
- Selostus torjuntatöistä sekä laskujen tarkastus, vahvistus ja esitys maksettaviksi
- Kustannusten korvausvaatimusten valvonta.

Henkilöstöhallinto ja työ sopimukset

Rannanpuhdistustyöntekijän työ sopimuksessa huomi-
oitavat asiat:

- Työsuhteen kesto: työ sopimus tehdään määräajak-
si tai tietyn tehtäväkokonaisuuden valmistumiseen
saakka
- Koeaika: työehtosopimuksen mukaan
- Irtisanomisaika: sovittavissa
- Työaika: 8 h/päivä, 40 h/viikko
- Palkka: työehtosopimuksen mukaan
- Sairausajan palkanmaksu, vakuutukset ja työterve-
yshuolto: työehtosopimuksen mukaan
- Sovellettava työehtosopimus: KVTES.

Rekrytointi

REKRYTOINTISTRATEGIASSA HUOMIOITAVAT ASIAT	REKRYTOINTI ALUSÖLJYVAHINGON TORJUNTATILANTEESSA
Tarvittavan työvoiman määrä	Mikäli ranta-alueita puhdistetaan 20 km kerrallaan, keräyshenkilöstötarve on noin 500 henkilöä (5 × 5 × 20). Rekrytointitarve vaihtelee alueittain kunkin pelastusalueen omista henkilöstöresursseista riippuen.
Millaisiin tehtäviin työntekijä rekrytoidaan?	Käsin tehtävään rannanpuhdistustyöhön.
Kuinka pitkäksi aikaa työntekijä palkataan?	Määräajaksi tai tietyn tehtäväkokonaisuuden valmistumiseen saakka.
Millaisia palkkioita työntekijälle voidaan luvata?	Palkka määräytyy alan työehtosopimuksen mukaan.
Millaista osaamista tai ominaisuuksia työntekijällä tulee olla?	Hyvä fyysinen kunto ja terveys. Täysi-ikäisyys.
Mikä osaaminen ostetaan organisaation ulkopuolisilta toimijoilta?	Esimerkiksi kuljetuspalvelut, koneellinen puhdistustyö ja muonitus.
Kuinka nopeasti rekrytointi tulisi suorittaa?	2–4 viikon aikana alusöljyvahingon tapahtumisesta.
Henkilöstön hankintakanavat	Sosiaalinen media, pelastuslaitosten nettisivut, sanomalehdet, radio ja TV.

Henkilöstön motivoiminen

TÄRKEITÄ MOTIVOINNIN LÄHTEITÄ	KEINOJA/HUOMIOITA
Henkilökohtainen palaute ja arvostus	Henkilökohtaisen palautteen saaminen kertoo työntekijälle arvostuksesta ja huomioimisesta. Se saattaa olla tärkeä tekijä erityisesti siinä vaiheessa, kun motivaation puute uhkaa. Väyliä henkilökohtaisen palautteen antamiseksi kannattaakin miettiä jo alkuvaiheessa.
Informointi työn etenemisestä ja palaute tehdystä työstä	Näitä tietoja on hyvä käydä läpi päivittäin työinfoissa ja huolehtia, että palaute saavuttaa kaikki osallistujat. Muista erityisesti positiivinen palaute.
Selkeästi määritellyt, saavutettavissa olevat tavoitteet	Suuren öljyvahingon puhdistustyössä saattaa olla vaikea nähdä oman työnsä vaikuttavuutta, joten asetetut välitavoitteet auttavat näkemään työssä saavutetut tulokset. Tuo esille esimerkiksi puhdistettujen alueiden ja kerätyn öljyn määrä.
Työn merkitys ympäristölle ja yhteiskunnalle	Tehtävän työn positiivinen merkitys ympäröivälle yhteiskunnalle ja luonnonle voi olla erityisen tärkeä motivaattori, joten sitä kannattaa pitää esillä. Keinona voi olla paitsi suora palaute myös epäsuora huomioiminen sosiaalisen tai muun median kautta.

Muistiinpanoja

Lined area for notes with horizontal dotted lines.

sökö

SÖKÖSuomenlahti – Öljyntorjunnan toimintamalli
Suomenlahden rannikon pelastustoimialueilla.

VIHKO 02

**Öljyntorjuntaorganisaation järjestäytyminen ja
henkilöstöhallinto**